

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ**
**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ
Α΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ 1

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Συγγραφική ομάδα

Μαρία Ιωάννου-Σεργίου

Επιθεωρήτρια Οικονομικών Μαθημάτων

Μαρία Μάτση

Καθηγήτρια Οικονομικών

Νεόφυτος Σάββας

Καθηγητής Οικονομικών

Λέλλα Σταύρου-Παπαδοπούλου

Καθηγήτρια Οικονομικών

Επιστημονικοί συνεργάτες

Σωφρόνης Κληρίδης

Αν. Καθηγητής Πανεπιστημίου Κύπρου

Μιχάλης Μιχαήλ

Καθηγητής Πανεπιστημίου Κύπρου

Κώστας Χατζηγιάννης

Αν. Καθηγητής Πανεπιστημίου Κύπρου

Εποπτεία

Μαρία Ιωάννου-Σεργίου

Επιθεωρήτρια Οικονομικών Μαθημάτων

Γλωσσική επιμέλεια

Παναγιώτης Πετρίδης

Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Σχεδιασμός εξωφύλλου

Θεόδωρος Κακουλλής

Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Επιμέλεια κυπριακής έκδοσης

Μαρίνα Άστρα Ιωάννου

Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Συντονισμός κυπριακής έκδοσης

Χρίστος Παρπούνας

Συντονιστής Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Επεξεργασία εξωφύλλου για την ελληνική έκδοση

Ιωάννης Σπίνος

Αποσπασμένος Εκπαιδευτικός (ΙΕΠ)

Επιμέλεια ελληνικής έκδοσης

Ευάγγελος Μαυρικάκης

Σύμβουλος Α΄ ΠΕ80 (ΙΕΠ)

Ηλίας Μπουλτζής

Σύμβουλος Β΄ ΠΕ80 (ΙΕΠ)

Έκδοση (κυπριακή) 2020

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΥΠΡΟΥ

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Έκδοση (ελληνική) 2024

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

ISBN: 978-960-06-6509-3

Η παρούσα έκδοση βασίζεται στο βιβλίο «Οικονομικά Α' Λυκείου» (2020), που εκδόθηκε από την Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Κύπρου, και έχει προσαρμοστεί για να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Η προσαρμογή του βιβλίου έγινε με την παραχώρηση σχετικής άδειας από το Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας της Κύπρου. Η επιμέλεια της ελληνικής έκδοσης έγινε αμισθί από στελέχη του Τμήματος Β' Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού της Μονάδας Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών.

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

(για την κυπριακή έκδοση)

Η έκδοση του βιβλίου Οικονομικά της Α΄ Λυκείου περιλαμβάνει νέες σύγχρονες θεματικές που δεν υπήρχαν στο προηγούμενο βιβλίο και εκτιμούμε ότι θα βοηθήσει στην επίτευξη των στόχων του μαθήματος, όπως περιέχονται στο αναλυτικό πρόγραμμα αλλά και στην άσκηση της κριτικής προσέγγισης και αυτενέργειας των μαθητών.

Σε συνδυασμό με την εφαρμογή των δεικτών επιτυχίας και επάρκειας, το βιβλίο αυτό εκτιμούμε ότι θα βοηθήσει στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων, στην άσκηση της κριτικής προσέγγισης, στην αυτενέργεια των μαθητών και κατά συνέπεια στη βελτίωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων.

Στην έκδοση αυτή έχουν ληφθεί υπόψη παρατηρήσεις και εισηγήσεις των ακαδημαϊκών Δρος Σωφρόνη Κληρίδη, Δρος Κώστα Χατζηγιάννη και Δρος Μιχάλη Μιχαήλ, που στήριξαν την όλη προσπάθεια καθώς και του Δρα Ανδρέα Σ. Στυλιανού, Συμβούλου Οικονομικών και τους ευχαριστούμε για τη βοήθειά τους.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες απευθύνω στην Επιθεωρήτρια των Οικονομικών και Εμπορικών μαθημάτων κα Μαρία Ιωάννου-Σεργίου που εργάστηκε με μοναδικό ζήλο, αφοσίωση και αγάπη για τη συγγραφή του βιβλίου αυτού καθώς και για την εποπτεία της έκδοσής του.

Δρ Κυπριανός Δ. Λούης
Διευθυντής Μέσης Εκπαίδευσης

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

(για την ελληνική έκδοση)

Το παρόν βιβλίο, το οποίο αξιοποιείται στη διδασκαλία του μαθήματος Οικονομικά Α' Λυκείου στην Κύπρο, παραχωρήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας της Κύπρου, στο Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Σκοπός του βιβλίου είναι να εφοδιάσει τους μαθητές και τις μαθήτριες με τις γνώσεις και τις δεξιότητες που απαιτούνται για την κατανόηση των βασικών όρων της λειτουργίας της οικονομίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Το περιεχόμενο είναι διαρθρωμένο με τέτοιον τρόπο, ώστε να διευκολύνει τη μάθηση και την κατανόηση μέσω παραδειγμάτων, διαγραμμάτων και ασκήσεων που ενισχύουν την κριτική σκέψη και την εφαρμογή της θεωρίας στην πράξη.

Το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, κατόπιν σχετικής άδειας, προχώρησε σε μικρές τροποποιήσεις του περιεχομένου, ώστε το βιβλίο να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Σε αυτό το πλαίσιο, διατηρήθηκαν οι αγγλικοί όροι που περιλαμβάνονταν στην κυπριακή έκδοση, καθώς κρίθηκε ότι δεν δυσχεραίνουν την κατανόηση και παράλληλα συμβάλλουν στην εξοικείωση των μαθητών/τριών με τη σχετική ορολογία στα αγγλικά.

Ευχαριστούμε θερμά το Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας της Κύπρου, καθώς και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου για την ευγενική παραχώρηση του υλικού, όπως επίσης και όλους/ες όσοι/ες συνέβαλαν στην προσαρμογή και έκδοση του βιβλίου.

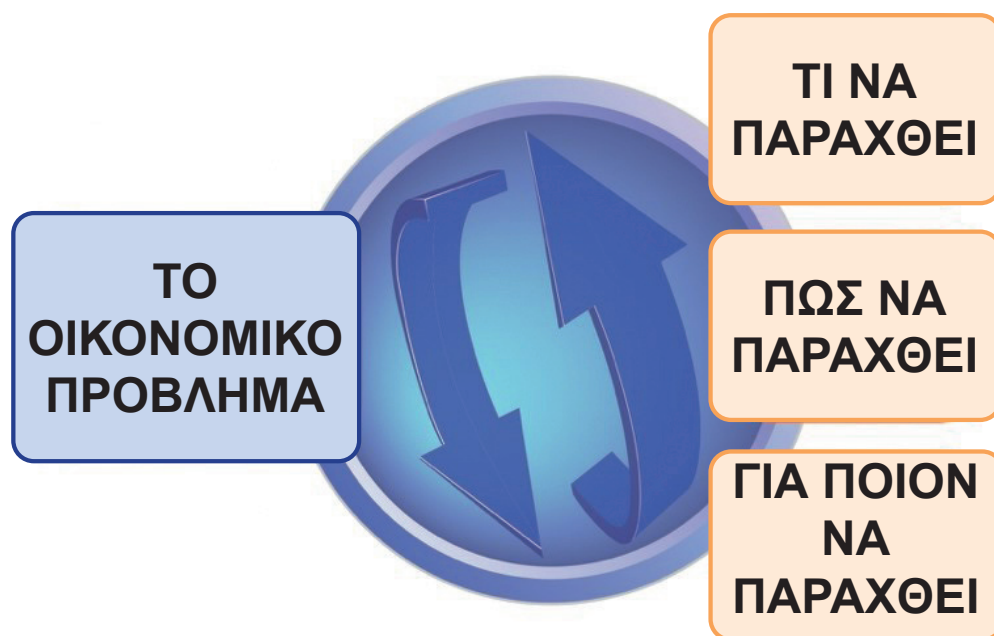
**Ο Πρόεδρος
του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής
Πολιτικής
Σπυρίδων Δουκάκης**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 – ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου θα πρέπει να είστε σε θέση:

- ❖ Να εξηγείτε την έννοια και τον σκοπό της Οικονομικής Δραστηριότητας
- ❖ Να κατανοείτε την έννοια των αναγκών και να εξηγείτε τις κατηγορίες τους
- ❖ Να ορίζετε την έννοια των αγαθών
- ❖ Να αναφέρετε τις κατηγορίες των αγαθών και τα χαρακτηριστικά της κάθε κατηγορίας
- ❖ Να διατυπώνετε την έννοια της Στενότητας
- ❖ Να εξηγείτε το βασικό Οικονομικό Πρόβλημα
- ❖ Να διατυπώνετε και να εξηγείτε το Κόστος Ευκαιρίας
- ❖ Να διατυπώνετε και να εξηγείτε την Οικονομική Αρχή
- ❖ Να εξηγείτε τη λειτουργία του Οικονομικού Κυκλώματος

1.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Οι άνθρωποι εργάζονται καθημερινά για να δημιουργήσουν τα αγαθά και να εξασφαλίσουν τα μέσα που χρειάζονται για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους.

Τελικό προϊόν
Βαμβακερά
μπλουζάκια

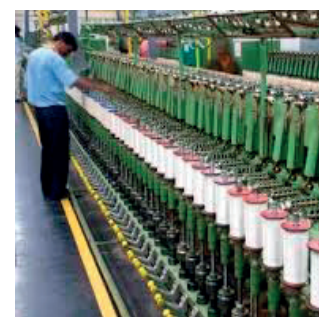
**Βαμβακοκαλ-
λιέργεια**

**Συγκομιδή
βαμβακιού**

**Μεταφορά
βαμβακιού**

**Νηματοур-
γείο**

Άλλοι εργάζονται στα χωράφια, στα εργοστάσια, στις μεταφορές εμπορευμάτων, στις οικοδομές, στα καταστήματα, στα γραφεία, άλλοι προσφέρουν νομικές, ιατρικές, εκπαιδευτικές και άλλες υπηρεσίες. Κάθε άνθρωπος που συμβάλλει στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών παίρνει αμοιβή που είναι το εισόδημά του. Με το εισόδημά του, με τα χρήματα δηλαδή που κερδίζει, προσπαθεί να αποκτήσει τα αγαθά και τις υπηρεσίες που είναι απαραίτητα για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του. Όλες οι πιο πάνω ενέργειες των ανθρώπων οι οποίες αφορούν την παραγωγή, πώληση ή αγορά προϊόντων και υπηρεσιών αποτελούν τις **Οικονομικές Δραστηριότητες**.

Οι δραστηριότητες αυτές χαρακτηρίζονται ως οικονομικές μόνο όταν πληρούν τις δύο πιο κάτω προϋποθέσεις:

- Να καταβάλλεται κόπος - προσπάθεια, σωματική ή / και πνευματική και
- Να υπάρχει πρόθεση να κερδηθεί κάτι σε αντάλλαγμα - χρήματα, εισόδημα.

Το σύνολο των πιο πάνω ενεργειών του ανθρώπου που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, στην προσπάθειά του να εξασφαλίσει τα μέσα για να ζήσει, λέγεται **Οικονομία**.

1.2.1 ΑΝΑΓΚΕΣ

Αρχικά, ο άνθρωπος ικανοποιεί τις ανάγκες τροφής, ένδυσης/υπόδησης και στέγης που είναι απαραίτητες για την επιβίωσή του. Οι ανάγκες αυτές ονομάζονται **Φυσικές Ανάγκες ή Ανάγκες Επιβίωσης (needs)** και επιβάλλονται στον άνθρωπο από τη φύση του. Τις φυσικές ανάγκες τις είχε και ο πρωτόγονος άνθρωπος.

Με τη συνεχή εξέλιξη του πολιτισμού και την κοινωνική συμβίωση των ανθρώπων δημιουργήθηκαν οι ανάγκες του καλλωπισμού, της επικοινωνίας, της ενημέρωσης και ειδικότερα οι ανάγκες για μεγαλύτερο αυτοκίνητο, διακοπές στο εξωτερικό, καλύτερο σπίτι, ακριβότερα ρούχα, καλύτερη εκπαίδευση, καθαρότερο περιβάλλον κ.λπ. Στην αρχή οι ανάγκες αυτές εμφανίζονται ως ανάγκες πολυτέλειας ή επίδειξης και σιγά-σιγά όταν τα προϊόντα γίνουν γνωστά και προσιτά σε όλους, εξελίσσονται σε συνηθισμένες κοινωνικές ανάγκες. Οι ανάγκες αυτές λέγονται **Κοινωνικές ανάγκες ή ανάγκες Πολιτισμού (wants)**. Με την ανάπτυξη του πολιτισμού, της επιστήμης και της τεχνολογίας εμφανίζονται καινούργια αγαθά, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συνεχώς νέες ανάγκες και οι κοινωνικές ανάγκες συνεχώς να πολλαπλασιάζονται. **Οι Κοινωνικές ανάγκες ή ανάγκες Πολιτισμού είναι απεριόριστες και αυξάνονται συνεχώς.** Στην ανάπτυξη νέων αναγκών έχει συμβάλει σημαντικά το εμπόριο, η διαφήμιση, η τάση του ανθρώπου να μιμείται τους άλλους και η προσπάθειά του να βελτιώνει συνεχώς το βιοτικό του επίπεδο.

Οικονομική Δραστηριότητα

Δραστηριότητα της παραγωγής, της αγοράς και της πώλησης προϊόντων και υπηρεσιών που γίνεται με σκοπό την εξασφάλιση εισοδήματος.

Οικονομία

Το σύνολο των ενεργειών των ανθρώπων που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν τα μέσα για να ζήσουν.

Ανάγκη

Το δυσάρεστο αίσθημα που δημιουργείται από κάποια έλλειψη και συνοδεύεται από την προσπάθεια του ανθρώπου να το εξουδετερώσει.

1.2.2 ΑΓΑΘΑ

Τα αγαθά που χρησιμεύουν για την ικανοποίηση των αναγκών του ανθρώπου μπορεί να είναι ελεύθερα ή οικονομικά, υλικά ή άυλα, καταναλωτικά ή παραγωγικά.

Ελεύθερα (δωρεάν) αγαθά είναι τα αγαθά που προσφέρονται στον άνθρωπο δωρεάν από τη φύση, χωρίς ο ίδιος να καταβάλλει καμία προσπάθεια, χρόνο και χρήμα για να τα αποκτήσει. Για παράδειγμα, ο ατμοσφαιρικός αέρας, το φως του ήλιου, η άμμος της ερήμου, το νερό της θάλασσας κ.ά.

Τα **οικονομικά αγαθά** είναι όσα έχει δημιουργήσει ο άνθρωπος, και απαιτείται χρόνος, κόπος και χρήμα για να

τα αποκτήσει. Εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις, όλα σχεδόν τα αγαθά που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος είναι οικονομικά.

Τα οικονομικά αγαθά όμως, βρίσκονται σε περιορισμένες ποσότητες σε σχέση με τις απεριόριστες ανάγκες των ανθρώπων. Αυτό συμβαίνει γιατί οι συντελεστές παραγωγής (εργασία, πρώτες ύλες, μηχανήματα και φυσικοί πόροι), οι οποίοι απαιτούνται για την παραγωγή των αγαθών και υπηρεσιών, βρίσκονται σε περιορισμένες ποσότητες.

Αγαθά, όπως το ψωμί, το νερό, τα φρούτα, το ποδήλατο, το κινητό τηλέφωνο είναι **υλικά αγαθά** γιατί έχουν υλική υπόσταση.

Άυλα αγαθά είναι οι προσωπικές υπηρεσίες όπως του γιατρού, του εκπαιδευτικού, του δικηγόρου, του ηθοποιού, κ.λπ. Τα αγαθά αυτά δεν έχουν υλική υπόσταση γι' αυτό και χαρακτηρίζονται ως άυλα αγαθά.

Τα τρόφιμα, τα έπιπλα, ο ρουχισμός, ο οικιακός εξοπλισμός κ.λπ. που χρησιμοποιούνται από τους τελικούς καταναλωτές για την ικανοποίηση των αναγκών τους, ονομάζονται **Καταναλωτικά αγαθά**.

Παραγωγικά αγαθά είναι όσα παράγονται για να χρησιμοποιηθούν από τους παραγωγούς για την παραγωγή άλλων αγαθών και υπηρεσιών, όπως τα μηχανήματα, τα εργαλεία, τα καύσιμα, οι πρώτες ύλες και άλλα αναλώσιμα υλικά.

Αγαθά

Όλα τα μέσα που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους και να συμβάλουν στην οικονομική ευημερία.

Ελεύθερα αγαθά

Τα αγαθά που προσφέρονται στον άνθρωπο δωρεάν από τη φύση, χωρίς ο ίδιος να καταβάλλει καμία προσπάθεια, χρόνο και χρήμα για να τα αποκτήσει.

Οικονομικά αγαθά

Τα αγαθά που έχει δημιουργήσει ο άνθρωπος, και απαιτείται χρόνος, κόπος και χρήμα για να τα αποκτήσει.

Υλικά αγαθά

Τα αγαθά που έχουν υλική υπόσταση.

Άυλα αγαθά

Τα αγαθά που δεν έχουν υλική υπόσταση, δηλαδή οι υπηρεσίες.

Καταναλωτικά αγαθά

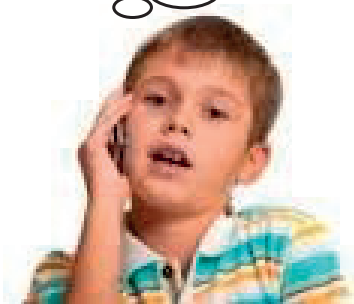
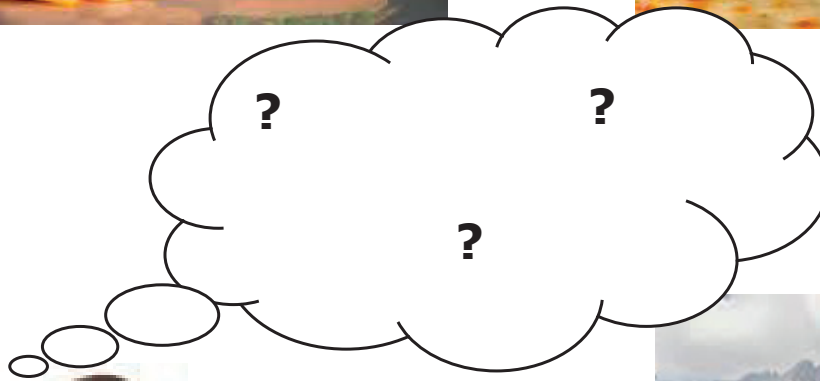
Τα αγαθά που χρησιμοποιούνται από τους τελικούς καταναλωτές για την ικανοποίηση των αναγκών τους.

Παραγωγικά αγαθά

Τα αγαθά που έχουν παραχθεί για να χρησιμοποιηθούν από τους παραγωγούς για την παραγωγή άλλων αγαθών και υπηρεσιών.

1.3 ΣΤΕΝΟΤΗΤΑ

Όλα τα οικονομικά προβλήματα προκύπτουν από το γεγονός ότι οι άνθρωποι ζητούν πολύ περισσότερα από ό,τι μπορούν να αποκτήσουν.

Με €5.00 που διαθέτει ο μαθητής σε ποια από τις τρεις επιλογές θα καταλήξει;

1. Να αγοράσει χάμπουργκερ και αναψυκτικό;
2. Να αγοράσει πίτσα;
3. Να νοικιάσει ποδήλατο για μια ημέρα;

Όλοι θέλουν χρόνο για να απολαύσουν αθλητικά παιχνίδια, να διαβάσουν βιβλία και περιοδικά, να παρακολουθήσουν ταινίες, να ακούσουν μουσική, να συναντηθούν με τους φίλους τους, να ταξιδέψουν και να ασχοληθούν με διάφορες άλλες δραστηριότητες που θεωρούν χρήσιμες και τους ευχαριστούν. Το τι μπορεί ο καθένας να πετύχει είναι περιορισμένο από τον χρόνο, από το εισόδημά του και από τις τιμές που θα πληρώσει. Αυτά που θα επιτύχουμε ως κοινωνία εξαρτώνται από τους συντελεστές παραγωγής (εργασία, πρώτες ύλες, κεφάλαιο και φυσικοί πόροι), οι οποίοι είναι περιορισμένοι τόσο σε ποσότητα, όσο και σε χρήση και μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο για ένα συγκεκριμένο σκοπό ανά πάσα στιγμή. Με περιορισμένους συντελεστές παραγωγής, περιορισμένη θα είναι και η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών και κατά συνέπεια περιορισμένη θα είναι η ικανοποίηση των αναγκών των ανθρώπων. Σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να αυξηθεί η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών σε τέτοιο βαθμό, ώστε να ικανοποιηθούν πλήρως όλες οι ανάγκες των ανθρώπων. Η ανεπάρκεια των συντελεστών παραγωγής και κατ' επέκταση των αγαθών και υπηρεσιών λέγεται **Στενότητα**. Τόσο οι φτωχοί όσο και οι πλούσιοι αντιμετωπίζουν στενότητα. Οικογένειες και με τους δύο γονείς άνεργους για μεγάλο χρονικό διάστημα, στερούνται βασικών αγαθών όπως τροφής, ρουχισμού, συνεχούς παροχής ηλεκτρικού ρεύματος κ.λπ. διότι οι γονείς δεν έχουν τα απαιτούμενα χρήματα για να τα εξασφαλίσουν. Ακόμα, όμως και πολυεκατομμυριούχοι δεν μπορούν να ικανοποιήσουν όλες τους τις ανάγκες. Ο πολυεκατομμυριούχος

ποδοσφαιριστής θέλει να περάσει το Σαββατοκύριακό του παίζοντας ποδόσφαιρο και γυρίζοντας διαφημιστικό φιλμάκι, αλλά δεν μπορεί να κάνει και τα δύο ταυτόχρονα.

Στενότητα

Η ανεπάρκεια των συντελεστών παραγωγής και των αγαθών και υπηρεσιών για να ικανοποιηθούν πλήρως όλες οι ανάγκες των ανθρώπων.

Θεμελιώδες Οικονομικό Πρόβλημα

Η στενότητα των διαθέσιμων μέσων ικανοποίησης των αναγκών, που είναι περιορισμένα, σε σύγκριση με τις κοινωνικές ανάγκες οι οποίες είναι απεριόριστες.

Ως κοινωνία ζητούμε καλύτερο σχέδιο υγείας, καλύτερη εκπαίδευση, καθαρότερο περιβάλλον, καλύτερες ευκαιρίες και συνθήκες εργασίας κ.λπ. Για να γίνουν όλα αυτά ο άνθρωπος χρειάζεται να κάνει επιλογές, γιατί στενότητα υπάρχει παντού.

Ο λόγος ύπαρξης της στενότητας είναι οι απεριόριστες κοινωνικές ανάγκες ή ανάγκες πολιτισμού (wants) των ανθρώπων σε σχέση με τους περιορισμένους διαθέσιμους παραγωγικούς πόρους (φύση, εργασία, κεφάλαιο). Το πρόβλημα της στενότητας αποτελεί ουσιαστικά το **Θεμελιώδες ή Βασικό Οικονομικό Πρόβλημα**.

Σημαντικό: Το Οικονομικό πρόβλημα κάθε κοινωνίας δεν οφείλεται στην έλλειψη χρημάτων. Οφείλεται στη

διαφορά που υπάρχει μεταξύ των απεριόριστων αναγκών του ανθρώπου και της περιορισμένης ποσότητας συντελεστών παραγωγής. Ακόμα, και αν όλοι οι άνθρωποι είχαν όσα χρήματα επιθυμούσαν, δεν θα μπορούσαν να ικανοποιήσουν όλες τους τις ανάγκες, γιατί δεν θα υπήρχαν απεριόριστοι συντελεστές παραγωγής για να παράξουν όλα τα απαραίτητα αγαθά και υπηρεσίες.

Όλες οι κοινωνίες αντιμετωπίζουν το Θεμελιώδες ή Βασικό Οικονομικό Πρόβλημα. Αυτό σταδιακά γίνεται εντονότερο, κυρίως εξαιτίας:

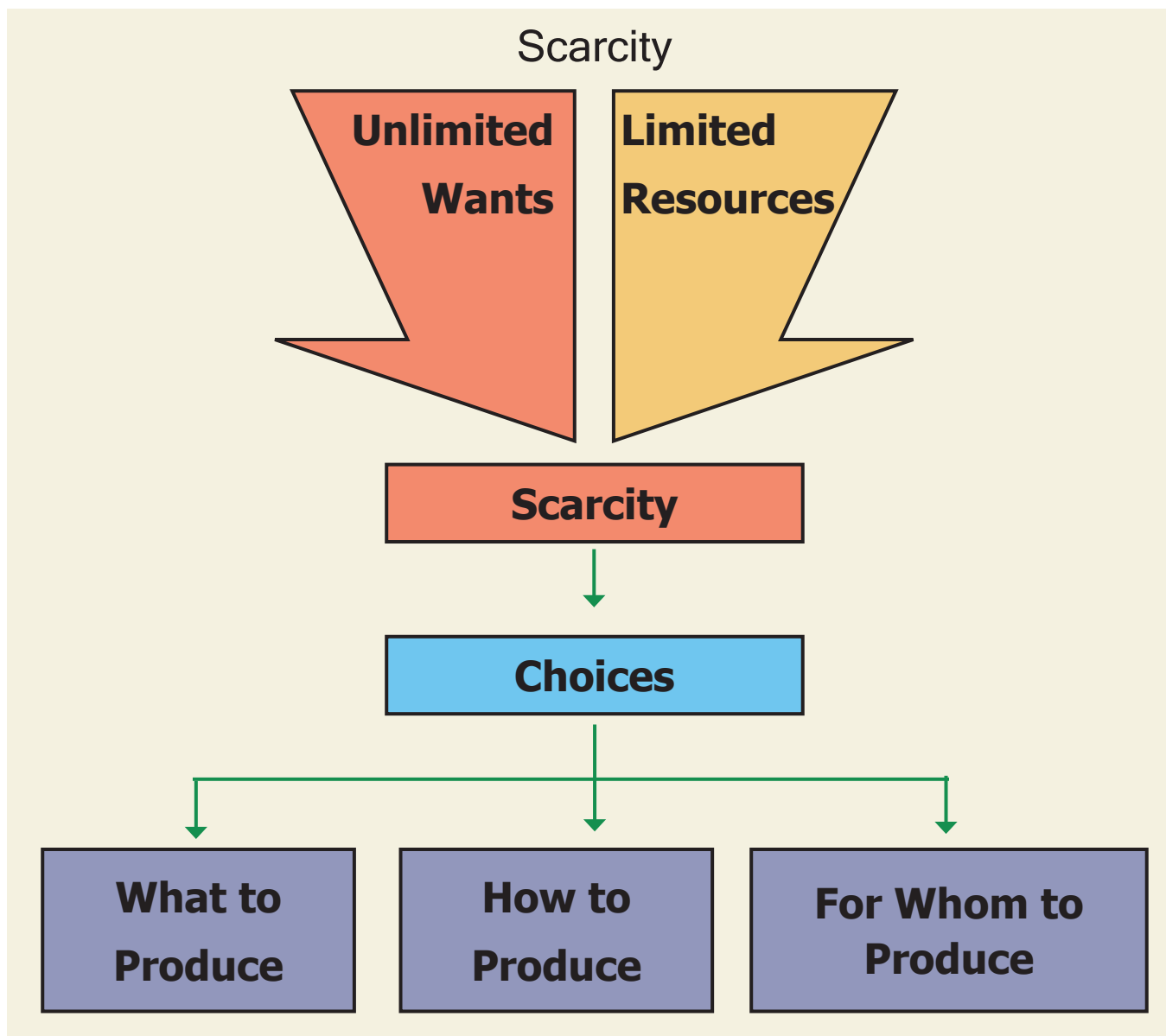
- της αδιάκοπης αύξησης του πληθυσμού με γοργούς ρυθμούς
- της κατασπατάλησης των διαθέσιμων πόρων σε καταστροφικούς πολέμους
- της εξάντλησης ορισμένων πηγών πρώτων υλών και ενέργειας (π.χ. πετρέλαιο)
- της έλλειψης κεφαλαίων και σύγχρονης τεχνολογίας.

Όλοι οι πιο πάνω λόγοι σε συνδυασμό με την προσπάθεια της ικανοποίησης των αναγκών επιβαρύνουν το περιβάλλον και συμβάλλουν στην υπερβολική χρήση των μη αναλώσιμων πόρων και στην επιδείνωση του βασικού οικονομικού προβλήματος.

Το οικονομικό πρόβλημα προκαλεί σε κάθε οικονομία τρία βασικά ερωτήματα. Η κοινωνία πρέπει να αποφασίσει:

- **Τι να παραχθεί και σε ποιες ποσότητες; (WHAT).**
Για παράδειγμα, οι παραγωγικοί πόροι πρέπει να χρησιμοποιηθούν για την ανέγερση σχολείων, δρόμων, κατοικιών, για την εκπαίδευση περισσότερων ιατρών, για την άμυνα, για την προστασία του περιβάλλοντος.
- **Πώς να παραχθεί; (HOW).** Με ποιον τρόπο να συνδυάσει τους διαθέσιμους παραγωγικούς πόρους ώστε να επιτύχει το μεγαλύτερο δυνατό αποτέλεσμα, δεδομένου ότι οι παραγωγικοί συντελεστές μπορούν να οργανωθούν με πολλούς τρόπους για την παραγωγή των ιδίων αγαθών; Για παράδειγμα η συσκευασία ξηρών καρπών μιας βιοτεχνίας μπορεί να γίνει με 20 εργάτες σε μια μέρα ή με 2 εργάτες και μια αυτόματη μηχανή συσκευασίας σε μια ώρα.
- **Για ποιον να παραχθεί; (FOR WHOM).** Τα αγαθά που έχουν παραχθεί πώς θα διανεμηθούν; Τι μερίδιο θα πάρει ο καθένας;

1.4 ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΑΙ ΚΟΣΤΟΣ ΕΥΚΑΙΡΙΑΣ

Όλοι, άνθρωποι και κοινωνίες, βρίσκονται αντιμέτωποι με το Βασικό Οικονομικό Πρόβλημα. Επειδή αφενός τα διαθέσιμα μέσα, που συνήθως έχουν εναλλακτικές χρήσεις, είναι περιορισμένα και αφετέρου οι ανάγκες είναι απεριόριστες, οι άνθρωποι, οι επιχειρήσεις και το κράτος πρέπει να κάνουν επιλογές σε σχέση με την καλύτερη αξιοποίηση των ανεπαρκών διαθέσιμων μέσων.

Η επιστήμη που μελετά τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία διαχειρίζεται τους περιορισμένους πόρους της, λέγεται **Οικονομική Επιστήμη (Economics)**.

Οικονομική Επιστήμη

Μελετά τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία διαχειρίζεται τους περιορισμένους πόρους της.

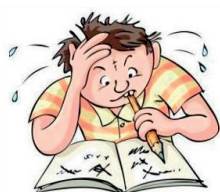
Κόστος Ευκαιρίας

Αυτό από το οποίο πρέπει να παραιτηθεί κανείς (να θυσιάσει) για να αποκτήσει κάτι άλλο.

Ο μαθητής του παραδείγματός μας, με €5 που έχει στη διάθεσή του, μπορεί να εξασφαλίσει μόνο ένα από τα τρία αγαθά. Γι' αυτό πρέπει να επιλέξει μεταξύ χάμπουργκερ και αναψυκτικού, πίτσας ή της ενοικίασης ποδηλάτου. Αν επιλέξει να νοικιάσει το ποδήλατο για μια ημέρα αυτό σημαίνει ότι θα θυσιάσει και θα στερηθεί το όφελος που θα είχε αν επέλεγε την αμέσως επόμενη καλύτερη για τον ίδιο εναλλακτική λύση, που θα ήταν ή το χάμπουργκερ με το αναψυκτικό, ή η πίτσα. Η απώλεια της αμέσως επόμενης καλύτερης εναλλακτικής επιλογής αποτελεί την πραγματική θυσία, το πραγματικό κόστος οποιασδήποτε απόφασης. Στην Οικονομική Επιστήμη αυτό ονομάζεται **Κόστος Ευκαιρίας**. Έτσι, το κόστος ευκαιρίας της επιλογής της ενοικίασης ποδηλάτου είναι η θυσία της δεύτερης σε προτεραιότητα επιλογής του μαθητή, είτε αυτή θα ήταν το χάμπουργκερ με το αναψυκτικό ή η πίτσα.

Όσο περισσότερα τρόφιμα επιλέγει μια οικογένεια να αγοράσει, τόσο λιγότερα χρήματα της μένουν για να ξοδέψει για αγορά άλλων αγαθών όπως ρουχισμό. Το κόστος ευκαιρίας για την απόφαση αυτής της οικογένει-
ας να αγοράσει περισσότερα τρόφιμα είναι η θυσία των άλλων αγαθών, που σύμφωνα με το παράδειγμά μας, είναι ο ρουχισμός, που επίσης ήθελε να αγοράσει αλλά αναγκάστηκε να εγκαταλείψει. Κάθε φορά που κάποιος επιλέγει κάτι στην πραγματικότητα παραιτείται από κάποια εναλλακτική επιλογή.

Επομένως, όταν γίνεται επιλογή, σημαίνει ότι κάτι θυσι-
άζεται, άρα υπάρχει κόστος. Πολλές φορές κατά τη διάρ-
κεια της ημέρας σκεφτόμαστε το κόστος ευκαιρίας, χω-
ρίς να το συνειδητοποιούμε, εφόσον συνεχώς κάνουμε επιλογές.

**John
studies all
night for
his exam.**

**Next day
John is
very sleepy.**

**A good night's
sleep.**

Οι επιχειρήσεις πιθανόν να πρέπει να αποφασίσουν αν τα χρήματα που διαθέτουν, θα τα χρησιμοποιήσουν για επέκταση ή για ανακαίνιση του εργοστασίου τους, για διαφημιστική καμπάνια, για αγορά σύγχρονης τεχνολογίας ή για εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού τους.

Το ίδιο συμβαίνει όταν το κράτος επιθυμεί υλοποίηση πολλών αναπτυξιακών έργων που προγραμματίζει. Λειτουργώντας μέσα στα πλαίσια των οικονομικών του δεδομένων, τα οποία είναι περιορισμένα, πρέπει να αποφασίσει αν θα κτίσει καινούργιο νοσοκομείο ή αν θα κατασκευάσει νέο αυτοκινητόδρομο, ή αν θα κάνει άλλα αναπτυξιακά έργα κ.ά.

1.5 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΡΧΗ

Κάθε άνθρωπος, επιχείρηση, κοινωνία, κράτος ζυγίζει τα οφέλη σε σχέση με το κόστος κάθε δραστηριότητας και επιλέγει εκείνη που θα του επιφέρει το μεγαλύτερο δυνατό αποτέλεσμα με τη μικρότερη δυνατή θυσία, δηλαδή, με τον λιγότερο κόπο, χρόνο και κόστος. Με αυτό

τον τρόπο εφαρμόζει την **Οικονομική Αρχή** ή το **Οικονομικό Αξίωμα**.

Οικονομική Αρχή ή Οικονομικό Αξίωμα

Η χρησιμοποίηση των διαθέσιμων μέσων με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο, ώστε να επιτευχθεί το μεγαλύτερο δυνατό αποτέλεσμα με τη μικρότερη δυνατή θυσία.

↑ **ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ** (όφελος)

↓ **ΘΥΣΙΑ** (μέσα)

Για παράδειγμα κάθε παραγωγός επιδιώκει να πετύχει τη μεγαλύτερη δυνατή παραγωγή και κέρδος (αποτέλεσμα), με το μικρότερο δυνατό κόστος παραγωγής (θυσία).

Αντίστοιχα, ο καταναλωτής επιδιώκει να ικανοποιήσει όσο το δυνατόν περισσότερες ανάγκες (αποτέλεσμα)

δαπανώντας όσο το δυνατόν μικρότερο μέρος του εισοδήματός του (θυσία).

Το κυριότερο κίνητρο για την εφαρμογή της Οικονομικής Αρχής είναι επομένως, η στενότητα των συντελεστών παραγωγής σε σχέση με τις ανάγκες, δηλαδή το Οικονομικό Πρόβλημα.

1.6 ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΚΥΚΛΩΜΑ

Η διαδικασία της ικανοποίησης των αναγκών του ανθρώπου αφορά τις επιχειρήσεις ή παραγωγούς και τα νοικοκυριά ή καταναλωτές. Μεταξύ των δύο υπάρχει μια αμφίδρομη σχέση που παρουσιάζεται στο πιο κάτω διάγραμμα και το οποίο περιγράφει με απλοποιημένο τρόπο τη λειτουργία μιας Οικονομίας.

Οι επιχειρήσεις, για την παραγωγή των προϊόντων των αναγκαίων για την ικανοποίηση των αναγκών του ανθρώπου, χρειάζονται τους παραγωγικούς συντελεστές. Κάτοχοι των παραγωγικών συντελεστών είναι τα νοικοκυριά. Οι επιχειρήσεις εξασφαλίζουν τους συντελεστές παραγωγής, μέσω της αγοράς των συντελεστών παραγωγής και σε αντάλλαγμα δίδουν στα νοικοκυριά τις αντίστοιχες αμοιβές. Για παράδειγμα, για την προσφορά της γης τα νοικοκυριά παίρνουν ως αμοιβή ενοίκιο, για την εργασία παίρνουν μισθό και για το κεφάλαιο παίρνουν τόκο. Οι αμοιβές αυτές αποτελούν τα εισοδήματα των νοικοκυριών ή καταναλωτών. Το μεγαλύτερο

μέρος από τα εισοδήματα αυτά, τα νοικοκυριά το δαπανούν μέσω της αγοράς προϊόντων για κατανάλωση, το δε υπόλοιπο το αποταμιεύουν και το προσφέρουν μέσω της αγοράς συντελεστών πίσω στις επιχειρήσεις για δανεισμό και επενδύσεις.

Πραγματική Ροή

Τα νοικοκυριά, ως ιδιοκτήτες, διοχετεύουν τους παραγωγικούς συντελεστές διαμέσου της αγοράς συντελεστών προς τις επιχειρήσεις, όπου μετατρέπονται σε οικονομικά αγαθά, τα οποία διαμέσου της αγοράς των προϊόντων διοχετεύονται πίσω στα νοικοκυριά για κατανάλωση.

Χρηματική Ροή

Οι αμοιβές που παίρνουν τα νοικοκυριά από τις επιχειρήσεις, για τη διάθεση των παραγωγικών συντελεστών και που αποτελούν τα εισοδήματά τους, δαπανούνται για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών που παράγουν οι επιχειρήσεις. Με τα έσοδα αυτά, οι επιχειρήσεις προσπαθούν να καλύψουν το κόστος παραγωγής και ένα ποσοστό κέρδους.

ΑΜΟΙΒΕΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Αγορά
Συντελεστών

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

1

3

30 / 17

Φύση
Εργασία
Κεφάλαιο

→ Ενοίκιο
→ Μισθός
→ Τόκος

ΕΙΣΟΔΗΜΑ

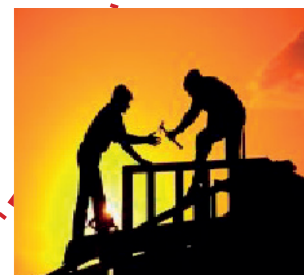
ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ

ΦΥΣΗ

ΕΡΓΑΣΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

2

Αγορά
Προϊόντων

4

1

Τα νοικοκυριά προσφέρουν στις επιχειρήσεις τους συντελεστές παραγωγής μέσω της αγοράς συντελεστών.

2

Οι επιχειρήσεις παράγουν αγαθά και υπηρεσίες τα οποία προσφέρουν στα νοικοκυριά μέσω της αγοράς προϊόντων.

3

Οι επιχειρήσεις με τα έσοδα αυτά προσπαθούν να καλύψουν το κόστος παραγωγής και ένα ποσοστό κέρδους.

4

Τα νοικοκυριά δαπανούν το εισόδημά τους για να αγοράσουν αγαθά και υπηρεσίες.

Πραγματική Ροή

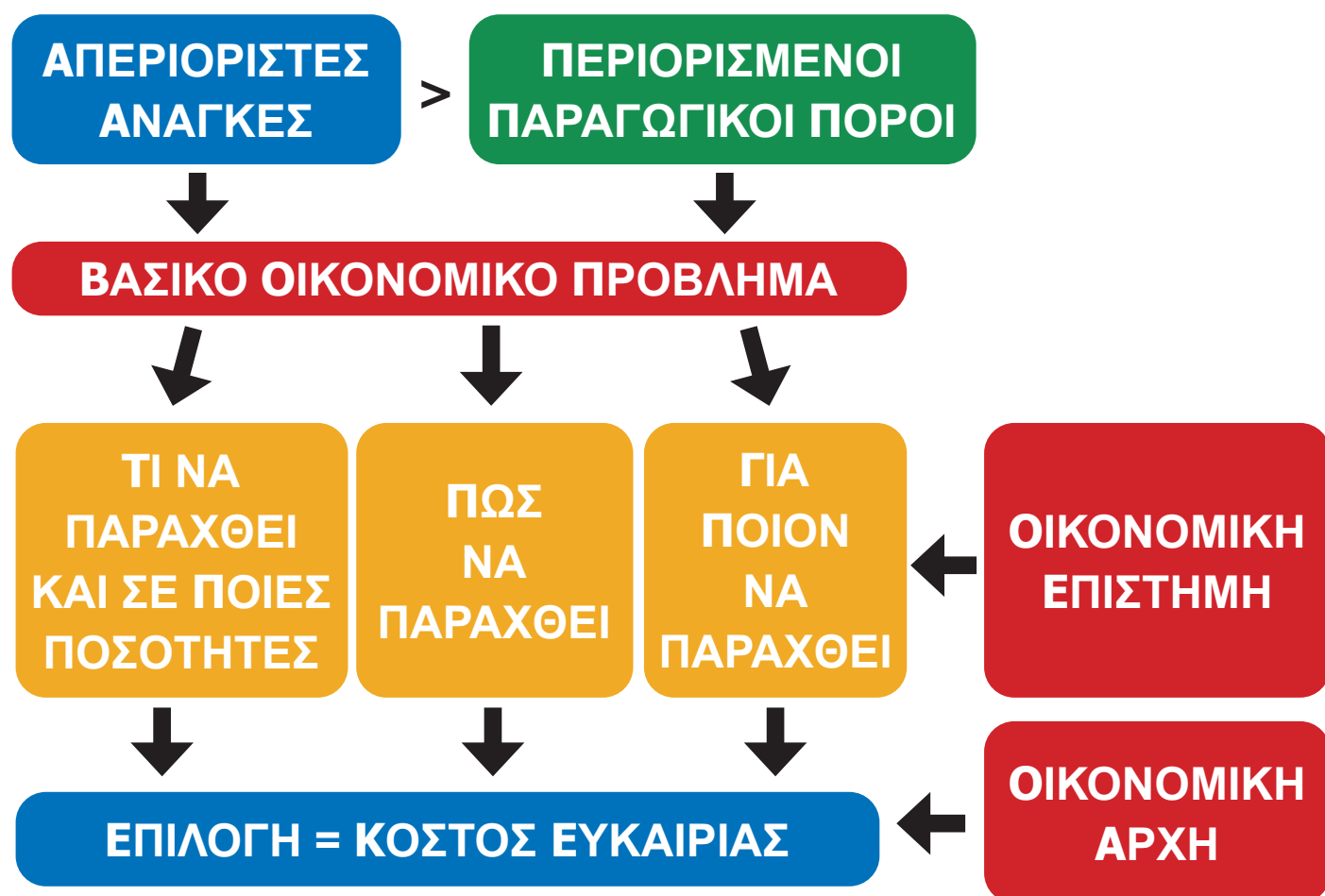
Χρηματική Ροή

Στη συνέχεια, οι επιχειρήσεις με την απόκτηση των παραγωγικών συντελεστών προχωρούν στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, τα οποία προσφέρουν προς πώληση στα νοικοκυριά ή καταναλωτές, μέσω της αγοράς προϊόντων. Τα έσοδα αυτά των επιχειρήσεων θα πρέπει όχι μόνο να καλύπτουν το κόστος παραγωγής, αλλά και να επιφέρουν κέρδη στις επιχειρήσεις, ώστε να μπορούν να επιβιώσουν και να συνεχίσουν την οικονομική τους δραστηριότητα.

Το οικονομικό κύκλωμα μπορεί να γίνει πιο περίπλοκο αν προσθέσουμε και άλλες ροές που στην πραγματικότητα συμβαίνουν, όπως τις συναλλαγές των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών με το κράτος ή με το εξωτερικό.

Συμπερασματικά, έχουμε δύο αντίθετες κυκλικές ροές:

- **Την Πραγματική ροή** (κυκλική ροή παραγωγικών συντελεστών, αγαθών και υπηρεσιών), όπου τα νοικοκυριά προμηθεύουν τις επιχειρήσεις με συντελεστές παραγωγής, τους οποίους χρησιμοποιούν με τη σειρά τους οι επιχειρήσεις για να παράγουν αγαθά και υπηρεσίες και στη συνέχεια, τα προωθούν στα νοικοκυριά.
- **Τη Χρηματική ροή** (κυκλική ροή εισοδημάτων) όπου τα νοικοκυριά αμείβονται από τις επιχειρήσεις για την προσφορά των παραγωγικών συντελεστών. Οι αμοιβές αυτές αποτελούν τα εισοδήματα των νοικοκυριών τα οποία δαπανούν για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται από τις επιχειρήσεις. Με τα έσοδα αυτά, οι επιχειρήσεις προσπαθούν να καλύψουν το κόστος παραγωγής και ένα ποσοστό κέρδους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να αναφέρετε πότε μια δραστηριότητα θεωρείται Οικονομική

.....

.....

.....

.....

2. Να σημειώσετε ΝΑΙ ή ΟΧΙ, αν η κάθε πρόταση αποτελεί οικονομική δραστηριότητα:

- α) Όταν κάποιος παρακολουθεί μια ταινία στην τηλεόραση
- β) Όταν ο γεωργός οργώνει το χωράφι του
- γ) Όταν ο εργάτης δουλεύει στο εργοστάσιο
- δ) Όταν κάνουμε περίπατο στην ακρογιαλιά
- ε) Όταν ο κτηνοτρόφος περιποιείται τα ζώα του
- ζ) Όταν ο γιατρός εξετάζει τον ασθενή.....
- η) Όταν παίζουμε μπάλα με τους φίλους μας
- θ) Όταν κάποιος βάφει το σπίτι του
- ι) Όταν το λεωφορείο μεταφέρει επιβάτες
- κ) Όταν η νοικοκυρά καθαρίζει το σπίτι της

λ) Όταν η οικιακή βοηθός καθαρίζει το σπίτι.

3. Να δώσετε τον ορισμό της έννοιας «ανάγκη».

.....

.....

.....

.....

4. Να γράψετε Φ ή Κ δίπλα σε κάθε αγαθό, ανάλογα με το αν ικανοποιεί Φυσική ή Κοινωνική ανάγκη:

Τηλεόραση

Βιβλίο

Φόρεμα

Ψωμί

Γάλα

Τηλέφωνο

Πολυθρόνα

Αυτοκίνητο

Σπίτι

Ρολόι

5. Να γράψετε δύο διαφορές μεταξύ Φυσικών και Κοινωνικών αναγκών.

α)

.....

.....

.....

β)

.....

.....

6. Να ορίσετε τις έννοιες των πιο κάτω αγαθών:

α) Ελεύθερα και Οικονομικά

β) Υλικά και Άυλα

γ) Καταναλωτικά και Παραγωγικά

7. Να γράψετε το αντίθετο:

α) Υλικά αγαθά.....

.....

β) Καταναλωτικά αγαθά.....

.....

γ) Ελεύθερα αγαθά.....

.....

8. Να γράψετε δύο παραδείγματα για κάθε κατηγορία αγαθών:

α) Υλικά:.....

.....

β) Άυλα:

.....

γ) Καταναλωτικά:.....

.....

δ) Παραγωγικά:.....

.....

ε) Ελεύθερα:.....

.....

9. Το ίδιο αγαθό μπορεί να είναι άλλοτε ελεύθερο και άλλοτε οικονομικό.

Να γράψετε δύο παραδείγματα:

α)

.....

.....

.....

β)

.....

.....

10. Να κατατάξετε τα πιο κάτω αγαθά στις τρεις κατηγορίες, βάζοντας ✓ στις κατάλλη-
λες στήλες:

Κατηγορία Αγαθών	Ελεύθερο	Οικονομικό	Υλικό	Άυλο	Καταναλωτικό	Παραγωγικό
Λεωφορείο						
Νερό της πηγής για εμφιάλωση						
Ψυγείο εστιατορίου						
Θερμότητα του ήλιου						
Εργαλεία ξυλουργού						
Ιατρικές υπηρεσίες						
Οικογενειακό αυτοκίνητο						
Έπιπλα στο σπίτι						
Τρόφιμα στο σπίτι						
Τρόφιμα στα ράφια υπεραγοράς (Σ. Μάρκετ)						
Πρώτες ύλες						
Νομικές υπηρεσίες						

11. Να γράψετε, δίπλα από κάθε πρόταση, ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ:

Ελεύθερα αγαθά λέγονται εκείνα που:

- α) παρέχονται στους πολίτες δωρεάν από το κράτος
- β) προσφέρονται στους ανθρώπους δωρεάν από τη φύση
- γ) η απόκτησή τους δεν απαιτεί καταβολή προσπάθειας
- δ) δεν τα χρειάζεται κανένας.

12. Να γράψετε, δίπλα από κάθε πρόταση, ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ:

- α) Το νερό στις βρύσες του σχολείου είναι ελεύθερο αγαθό
- β) Όλοι οι άνθρωποι έχουν τις ίδιες ανάγκες
- γ) Το πρόβλημα της στενότητας αφορά μόνο τα οικονομικά αγαθά

13. Να ορίσετε την έννοια «Οικονομικό πρόβλημα» και να εξηγήσετε πού οφείλεται.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14. Να γράψετε δίπλα σε κάθε πρόταση ΣΩΣΤΟ ή ΛΑ-
ΘΟΣ:

- α) Το οικονομικό πρόβλημα εμφανίζεται στην πε-
ρίοδο μιας οικονομικής κρίσης
- β) Το οικονομικό πρόβλημα οξύνεται όταν μειώ-
νεται η παραγωγή αγαθών
- γ) Το οικονομικό πρόβλημα οφείλεται στη στενό-
τητα των παραγωγικών πόρων και των κατα-
ναλωτικών αγαθών σε σχέση με τις ανάγκες
.....
- δ) Οικονομικό πρόβλημα υπάρχει όταν τα προϊό-
ντα μένουν απούλητα
- ε) Στις πλούσιες χώρες δεν υπάρχει οικονομικό
πρόβλημα.

15. Να υπογραμμίσετε το ΣΩΣΤΟ:

Ο όρος «στενότητα» αγαθών, σημαίνει ότι:

- α) Ενώ υπάρχουν αγαθά στην αγορά, οι άνθρωποι δεν έχουν χρήματα για να τα αγοράσουν
- β) Τα διαθέσιμα αγαθά είναι λίγα σε σύγκριση με τις ανθρώπινες ανάγκες
- γ) Καμιά χώρα δεν μπορεί να παράγει μόνη της όλα τα αγαθά που χρειάζεται
- δ) Δεν υπάρχει μεγάλη ποικιλία αγαθών στην αγορά.

16. Να αναφέρετε 4 παράγοντες που επιδεινώνουν το οικονομικό πρόβλημα.

- α)
.....
- β)
.....
- γ)
.....
- δ)
.....

17. Να υπογραμμίσετε το ΣΩΣΤΟ:

Το κόστος ευκαιρίας ενός προϊόντος είναι:

- α) Η αξία του προϊόντος σε ευρώ**
- β) Ο αριθμός των ωρών εργασίας που απαιτούνται για την εξασφάλιση των αναγκαίων χρημάτων για την αγορά του προϊόντος**
- γ) Από τι παραιτείσαι για να αποκτήσεις το συγκεκριμένο προϊόν**
- δ) Η ακριβότερη τιμή με την οποία παρουσιάζεται στην αγορά το προϊόν.**

18. Να υπογραμμίσετε το ΣΩΣΤΟ:

Η Αλεξία πήρε δώρο για τα γενέθλιά της €200. Στην προσπάθειά της να αποφασίσει πώς να τα ξοδέψει, κατέληξε σε πέντε επιλογές αξίας €200 η καθεμιά: Επιλογή Α, επιλογή Β, επιλογή Γ, επιλογή Δ και επιλογή Ε. Στο τέλος κατέληξε στην επιλογή Ε.

Το κόστος ευκαιρίας αυτής της επιλογής είναι:

- α) Η αξία που θα είχαν για την Αλεξία η επιλογή των Α, Β, Γ, Δ σε συνδυασμό**
- β) Η αξία της αμέσως επόμενης επιλογής στην οποία θα κατέληγε στην περίπτωση που η επιλογή Ε δεν ήταν διαθέσιμη ή δεν υπήρχε**
- γ) €200**
- δ) €400**

19. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που δηλώνει τη σωστή απάντηση:

Ο Δημήτρης διάβαζε για δύο ώρες αντί να παρακολουθήσει ταινία με τους φίλους του. Το κόστος ευκαιρίας για τον Δημήτρη για την αφοσίωσή του στο διάβασμα είναι:

- α) Η βελτίωση στους βαθμούς του από τη μελέτη των δύο ωρών
- β) Η βελτίωση στους βαθμούς του από τη μελέτη πλην την ικανοποίηση της παρακολούθησης της ταινίας
- γ) Μηδέν. Εφόσον ο Δημήτρης διάλεξε να διαβάσει αντί να παρακολουθήσει ταινία με τους φίλους του, το διάβασμα θα πρέπει να έχει μεγαλύτερη αξία
- δ) Η ικανοποίηση που θα αντλούσε αν παρακολουθούσε ταινία.

20. Να βάλετε σε κύκλο το γράμμα που δηλώνει τη λανθασμένη πρόταση:

Σύμφωνα με την Οικονομική Αρχή, ο άνθρωπος επιδιώκει να πετύχει:

- α) Το μεγαλύτερο αποτέλεσμα με τη μικρότερη θυσία
- β) Δεδομένο αποτέλεσμα με τη μικρότερη θυσία

γ) Το μεγαλύτερο αποτέλεσμα με οποιαδήποτε
θυσία

δ) Το μεγαλύτερο αποτέλεσμα με δεδομένα μέσα.

21. Με τους διαθέσιμους πόρους η ανθρωπότητα θα μπορούσε να προσφέρει καλύτερη ζωή στα εκατομμύρια των ανθρώπων που δυστυχούν. Να υποστηρίξετε την άποψη αυτή με δυο επιχειρήματα – εισηγήσεις.

22. Πώς λέγεται το διάγραμμα που παριστάνει τη λειτουργία μιας οικονομίας;

.....

.....

.....

23. Να σχεδιάσετε και να περιγράψετε με λίγα λόγια το οικονομικό κύκλωμα.

24. Με βάση το οικονομικό κύκλωμα να εξηγήσετε πώς συνδέονται οι επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά.

25. α) Να αναφέρετε τις δύο ροές που συναντούμε σ' ένα οικονομικό κύκλωμα.

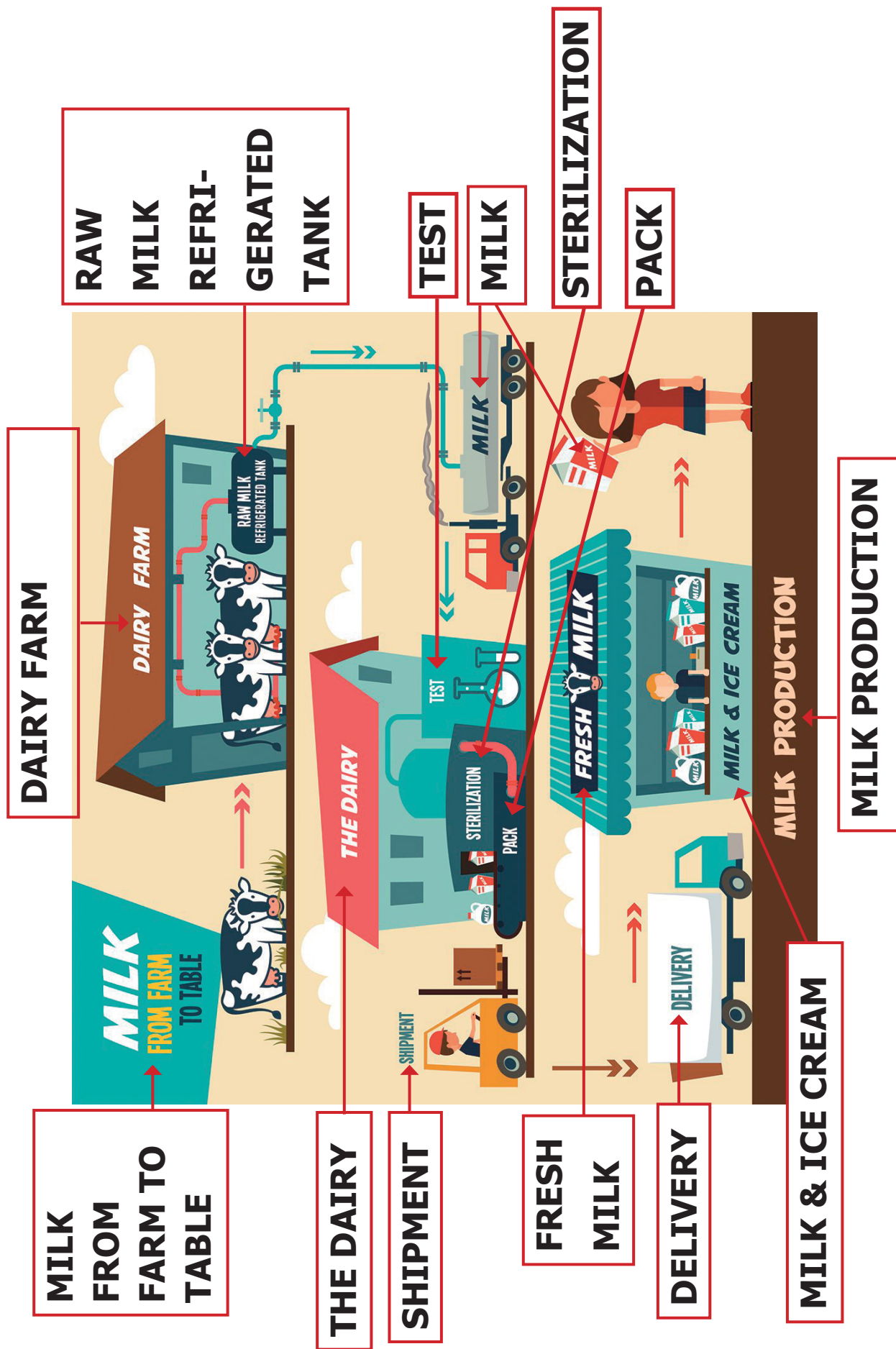
β) Να περιγράψετε την πορεία τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου θα πρέπει να είστε σε θέση:

- ❖ Να κατανοείτε την έννοια της παραγωγής
- ❖ Να διακρίνετε τις διαφορές μεταξύ των τελικών και ενδιάμεσων αγαθών
- ❖ Να διακρίνετε και να κατανοείτε τους τομείς της παραγωγής
- ❖ Να κατανοείτε τα αίτια της μετατόπισης του Εργατικού δυναμικού.

2.1 ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Ο άνθρωπος, εκτός από ελάχιστες περιπτώσεις, στις οποίες του προσφέρονται δωρεάν κάποια αγαθά (ελεύθερα), πρέπει να παράγει αγαθά και υπηρεσίες για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του. Τα αγαθά αυτά παράγονται από τις επιχειρήσεις.

Παραγωγή είναι η διαδικασία κατά την οποία οι επιχειρήσεις, χρησιμοποιώντας τους συντελεστές της παραγωγής, παράγουν αγαθά και υπηρεσίες.

2.2. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Ανάλογα με τον τρόπο που γίνεται η παραγωγή και το είδος του προϊόντος που παράγεται, οι παραγωγικές δραστηριότητες κατατάσσονται σε τρεις μεγάλες κατηγορίες, που ονομάζονται τομείς της παραγωγής.

Οι τομείς αυτοί είναι ο Πρωτογενής, ο Δευτερογενής και ο Τριτογενής.

Πρωτογενής Παραγωγή ή Πρωτογενής Τομέας

Ο Πρωτογενής τομέας περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες με τις οποίες ο άνθρωπος παίρνει αγαθά από τη φύση χωρίς να τα υποβάλει σε κατεργασία. Ο τομέας αυτός χωρίζεται στη Συλλεκτική παραγωγή και τη Γεωργική παραγωγή.

Συλλεκτική παραγωγή είναι η διαδικασία κατά την οποία ο άνθρωπος παίρνει αγαθά τα οποία έχει δημιουργήσει μόνη της η φύση, χωρίς τη συμβολή του.

Μερικά παραδείγματα συλλεκτικής παραγωγής είναι η εξόρυξη μεταλλευμάτων, πετρελαίου, φυσικού αερίου και άλλων ορυκτών, η υλοτομία, η αλιεία, η συλλογή άλατος, τα λατομεία κ.λπ.

Γεωργική Παραγωγή ονομάζεται η παραγωγή κατά την οποία ο άνθρωπος παίρνει αγαθά από τη φύση που για να παραχθούν πρέπει να συμβάλει ο ίδιος με την εργασία του. Στην κατηγορία αυτή ανήκει η γεωργία, η κτηνοτροφία, η πτηνοτροφία, η ιχθυοτροφία, η μελισσοκομία κ.λπ.

Παραγωγή

είναι η διαδικασία κατά την οποία οι επιχειρήσεις, χρησιμοποιώντας τους συντελεστές της παραγωγής, παράγουν αγαθά και υπηρεσίες.

Τομείς Παραγωγής

- Πρωτογενής
- Δευτερογενής
- Τριτογενής

Πρωτογενής Τομέας

περιλαμβάνει όλες τις δραστηριότητες με τις οποίες ο άνθρωπος παίρνει αγαθά από τη φύση χωρίς να τα υποβάλει σε κατεργασία.

Συλλεκτική Παραγωγή

είναι η διαδικασία κατά την οποία ο άνθρωπος παίρνει αγαθά τα οποία έχει δημιουργήσει μόνη της η φύση, χωρίς τη συμβολή του.

Γεωργική Παραγωγή

ονομάζεται η παραγωγή κατά την οποία ο άνθρωπος παίρνει αγαθά από τη φύση που για την παραγωγή τους πρέπει να συμβάλει ο ίδιος με την εργασία του.

Δύο από τους σημαντικούς κλάδους του Πρωτογενούς Τομέα είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία

Δευτερογενής Παραγωγή ή Δευτερογενής Τομέας

Ο Δευτερογενής Τομέας περιλαμβάνει τις δραστηριότητες με τις οποίες ο άνθρωπος επεξεργάζεται και μετατρέπει τα υλικά που παίρνει από τον πρωτογενή τομέα, για να δημιουργήσει νέα προϊόντα.

Με την επεξεργασία και τον μετασχηματισμό των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα, δημιουργούνται άλλα προϊόντα, κατάλληλα να ικανοποιούν ανθρώπινες ανάγκες ή για να χρησιμοποιηθούν για περαιτέρω επεξεργασία, για παράδειγμα:

- **Μέταλλα για παραγωγή αυτοκινήτων**

- Πετρέλαιο για παραγωγή πλαστικού ή ενέργειας
- Μαλλί για παραγωγή υφασμάτων
- Φρούτα για παραγωγή μαρμελάδων ή χυμών.

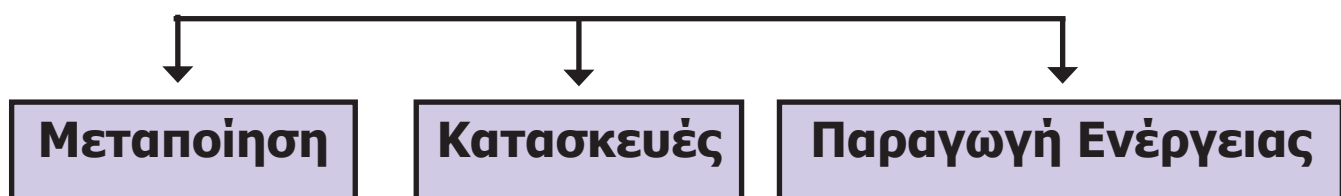
Ο Δευτερογενής Τομέας

περιλαμβάνει τις δραστηριότητες με τις οποίες ο άνθρωπος επεξεργάζεται και μετατρέπει τα υλικά που παίρνει από την πρωτογενή παραγωγή, για να δημιουργήσει νέα προϊόντα.

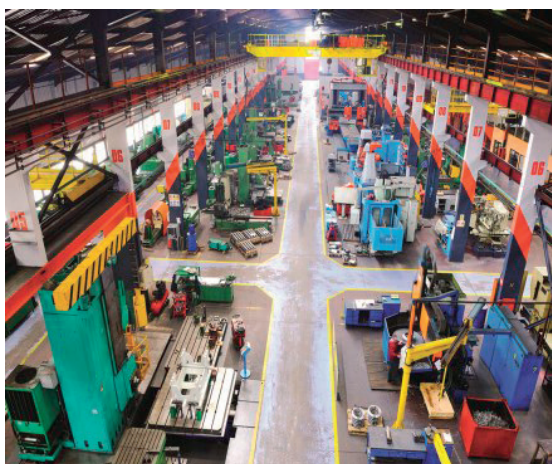
Δευτερογενής Τομέας

- Μεταποίηση
- Κατασκευές
- Παραγωγή Ενέργειας

Ο Δευτερογενής Τομέας χωρίζεται σε τρεις κλάδους

Η μεταποίηση περιλαμβάνει τη βιομηχανία (εργοστάσια) και τη βιοτεχνία (μικρά εργαστήρια).

Δευτερογενής Τομέας Βιομηχανία

Οι κατασκευές, στις οποίες ανήκουν οι οικοδομές, οι κατασκευές δρόμων, λιμανιών, αεροδρομίων, φραγμάτων κ.λπ.

Δευτερογενής Τομέας Κατασκευές

Η παραγωγή ενέργειας, όπως για παράδειγμα, η παραγωγή ηλεκτρισμού, από φυσικό αέριο ή πετρέλαιο, ή από αιολική ή ηλιακή ενέργεια.

Δευτερογενής Τομέας Παραγωγή Ενέργειας

Από τα πιο πάνω φαίνεται ότι ο Δευτερογενής Τομέας παράγει μεγάλη ποικιλία προϊόντων, όπως καταναλωτικά αγαθά, διαρκή παραγωγικά αγαθά, ενδιάμεσα προϊόντα που χρησιμεύουν ως πρώτη ύλη για την παραγωγή άλλων αγαθών, καύσιμα και ενέργεια. Διαρκή αγαθά λέγονται αυτά τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν πολλές φορές για τον ίδιο σκοπό χωρίς να μεταβάλλονται (π.χ. αυτοκίνητα, μηχανήματα κ.λπ.).

Τριτογενής Παραγωγή ή Τριτογενής Τομέας

Ο τομέας αυτός περιλαμβάνει την παροχή υπηρεσιών και τη διανομή των αγαθών στον καταναλωτή. Ειδικότερα, στον τομέα αυτό ανήκουν:

- **Το εμπόριο, μέσω του οποίου φτάνουν τα αγαθά**

στους καταναλωτές, όπως, μεταφορά, αποθήκευση, πώληση

- Οι προσωπικές υπηρεσίες απευθείας στους καταναλωτές, για παράδειγμα, υπηρεσίες υγείας, ψυχαγωγίας, νομικές υπηρεσίες κ.ά
- Οι τράπεζες (δάνεια, καταθέσεις, υπηρεσία ATM, ibanking)
- Οι ασφαλιστικές επιχειρήσεις (ασφάλειες ζωής, αυτοκινήτων, φωτιάς, υγείας)
- Οι τηλεπικοινωνίες (σταθερή και κινητή τηλεφωνία, διαδίκτυο)
- Τα ξενοδοχεία
- Οι υπηρεσίες ψυχαγωγίας (θέατρο, μουσική, καζίνο κ.ά)
- Οι δημόσιες υπηρεσίες (δημόσια σχολεία, νοσοκομεία, γραφεία εξυπηρέτησης του πολίτη κ.ά.)

Τριτογενής Τομέας

Είναι ο τομέας που περιλαμβάνει την παροχή υπηρεσιών.

Τριτογενής Τομέας Παροχή Υπηρεσιών

Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΕΛΕΙΩΝΕΙ ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΑΡΧΙΖΕΙ Η ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ

Ένα τμήμα του τριτογενούς τομέα, λόγω της ραγδαίας ανάπτυξής του, μπορεί να θεωρηθεί ως νέος τομέας παραγωγής. Ο τομέας αυτός περιλαμβάνει τις οικονομικές δραστηριότητες που εξειδικεύονται στη συγκέντρωση, μετάδοση, επεξεργασία πληροφοριών. Μερικά παραδείγματα στον τομέα αυτό είναι η ανώτατη εκπαίδευση, η επιστημονική έρευνα, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η ανάπτυξη λογισμικών, οι διαδικτυακές υπηρεσίες, κ.ά.

1

PROCESS
STANDARD
SOFTWARE
DEVELOPMENT
TESTING
FEATURE
PLATFORM
UPDATE

UPGRADE FRAMEWORK DESIGN STEP EMBEDDED APPROACH SUPPORT

**SOLUTION
RESEARCH
LANGUAGE
PROTOTYPING
PROJECT
WEB
DEPLOYMENT
METHODOLOGY**

**PROGRAMMING
ARCHITECTURE
REQUIREMENTS
LIFE CYCLE
ENGINEERING
MAINTENANCE
SPECIFICATION**

2.3. ΜΕΤΑΤΟΠΙΣΗ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ

Οι πρώτες κοινωνίες ήταν καθαρά αγροτικές και όλοι οι άνθρωποι ασχολούνταν με την αναζήτηση τροφής. Με τη βελτίωση της τεχνολογίας, αυξήθηκε η παραγωγικότητα και δεν χρειάζεται να ασχολούνται όλοι οι άνθρωποι με την παραγωγή τροφίμων. Κάποιοι άρχισαν να εξειδικεύονται και να γίνονται τεχνίτες. Αντάλλαζαν ό,τι κατασκεύαζαν με άλλα αγαθά, για παράδειγμα, ο υποδηματοποιός αντάλλαζε τα παπούτσια που κατασκεύαζε με τρόφιμα. Όσο αυξανόταν η παραγωγικότητα, τόσο μειωνόταν το ποσοστό του πληθυσμού που απασχολείτο με τη γεωργία. Αυτή η τάση απέκτησε διαστάσεις μετά τη Βιομηχανική Επανάσταση (1760-1860), η οποία αύξησε δραματικά την παραγωγικότητα. Παράλληλα, το εμπόριο επέτρεψε ακόμα μεγαλύτερη εξειδίκευση.

Όσο προοδεύει και αναπτύσσεται μια χώρα, παρατηρείται μετατόπιση εργατικού δυναμικού από τον πρωτογενή

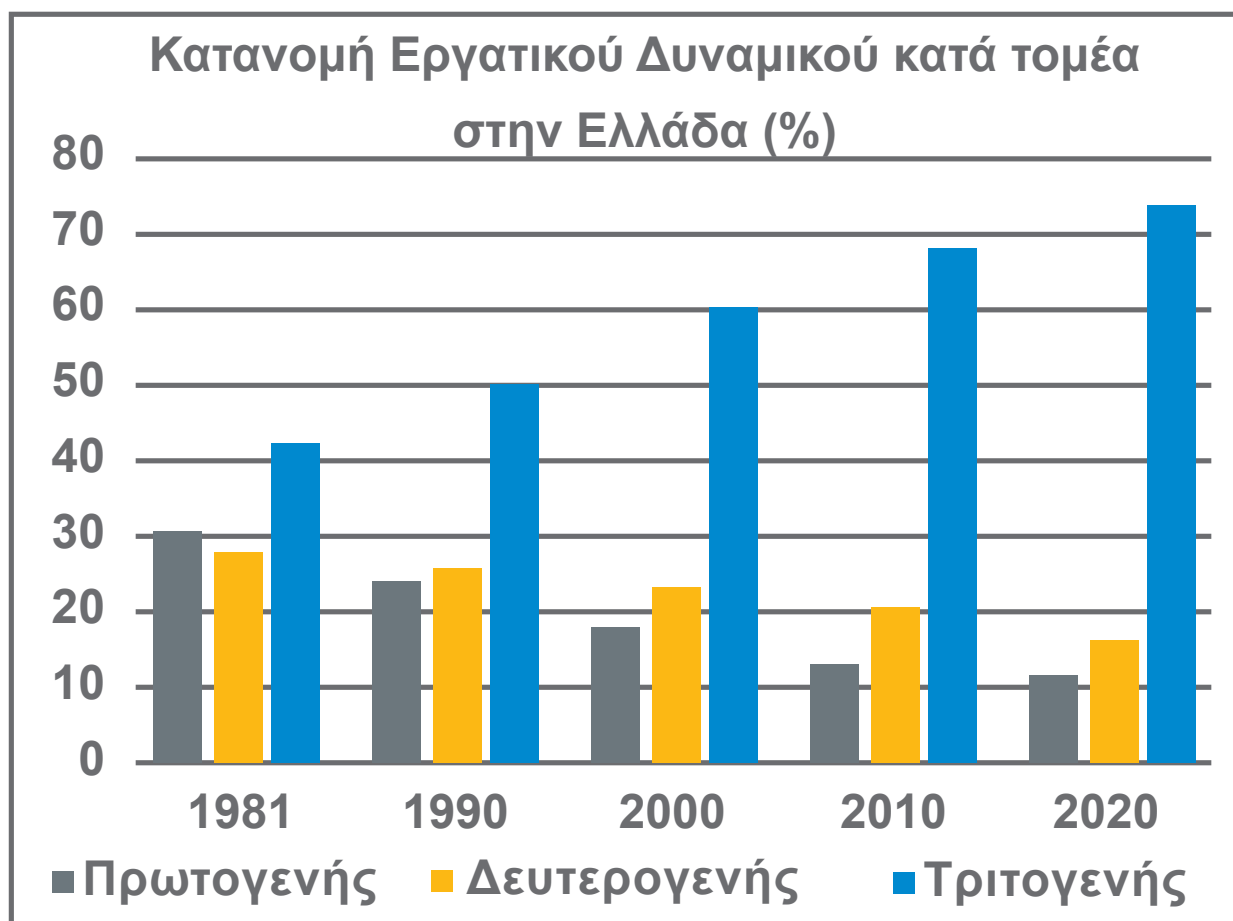
τομέα προς τον δευτερογενή και τον τριτογενή. Αυτό σημαίνει ότι αυξάνεται το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που απασχολείται στον δευτερογενή και στον τριτογενή τομέα και μειώνεται το ποσοστό που απασχολείται στον πρωτογενή τομέα.

Οι κυριότεροι λόγοι που προκαλούν τη μετατόπιση του εργατικού δυναμικού από τον γεωργικό τομέα στον βιομηχανικό και στον τομέα υπηρεσιών είναι η ανάπτυξη του εμπορίου και η βελτίωση της τεχνολογίας.

Στον πιο κάτω πίνακα φαίνεται διαχρονικά η μετατόπιση του εργατικού δυναμικού της Ελλάδας από τον πρωτογενή στον τριτογενή τομέα.

**Κατανομή Εργατικού Δυναμικού κατά τομέα
στην Ελλάδα (%)**

	1981	1990	2000	2010	2020
Πρωτογενής	30,7	23,9	17,3	12,4	10,6
Δευτερογενής	27,6	25,9	22,7	19,6	15,0
Τριτογενής	41,7	50,2	60,0	68,0	74,4

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Ετήσιες χρονοσειρές Έρευνας Εργατικού Δυναμικού από το 1981 / 2023

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να ορίσετε την έννοια της «Παραγωγής».
2. Να αναφέρετε τους τρεις τομείς της παραγωγής.
Να εξηγήσετε με ποιες δραστηριότητες ασχολείται ο κάθε τομέας.
3. Να εξηγήσετε σε τι διαφέρει η Συλλεκτική από τη Γεωργική παραγωγή.
4. Να συμπληρώσετε:
 - α) Η απόσπαση αγαθών από τη φύση είναι παραγωγή
 - β) Η επεξεργασία ακατέργαστων υλικών και η μετατροπή τους σε άλλα αγαθά χρήσιμα στους καταναλωτές ή στους παραγωγούς είναι παραγωγή
 - γ) Η παροχή υπηρεσιών είναι παραγωγή
 - δ) Η διανομή των αγαθών είναι παραγωγή
5. Να κατατάξετε τα παρακάτω επαγγέλματα στους τρεις τομείς της παραγωγής:
γεωργός, αρτοποιός, επιπλοποιός, γιατρός, κομμωτής, κτηνοτρόφος, ανθρακωρύχος, προγραμματιστής Η.Υ., έμπορος, οينوβιομήχανος, δικηγόρος,

οικοδόμος, υποδηματοποιός, αμπελουργός, ψα-
ράς, γραφίστας.

Πρωτογενής	Δευτερογενής	Τριτογενής

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΤΟΜΕΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΠΑΡΑΓΩΓΗ
ΣΤΑΦΥΛΙΩΝ

ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ
ΟΙΝΟΠΟΙΙΑΣ

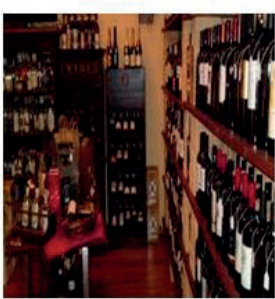
ΜΕΤΑΦΟΡΑ

ΜΕΤΑΦΟΡΑ

ΕΜΠΟΡΙΟ

6. Να κατατάξετε τις παρακάτω επιχειρήσεις στους τρεις τομείς παραγωγής (σημειώστε Π, Δ ή Τ):

- α) Ιχθυοτροφείο
- β) Τσιμεντοποιία
- γ) Ελληνικές Αερογραμμές
- δ) Εταιρεία Μεταφοράς Δεμάτων
- ε) Εταιρεία Παραγωγής
Ηλεκτρικής Ενέργειας
- ζ) Υπεραγορά (Σούπερ Μάρκετ)
- η) Θεατρικός Οργανισμός
- θ) Φάρμα
- ι) Αλευρόμυλος
- κ) Εργοστάσιο Επίπλων
- λ) Οινοποιείο Διόνυσος

7. Να υπογραμμίσετε τα σωστά:

- α) Κλάδοι της πρωτογενούς παραγωγής είναι:
Η γεωργία
Τα μεταλλεία
Η κτηνοτροφία
Η εμπορική ναυτιλία

- β) Κλάδοι της δευτερογενούς παραγωγής είναι:
Η βιομηχανία
Τα λατομεία
Οι κατασκευές
Η παραγωγή ενέργειας
Τα μεταλλεία
- γ) Κλάδοι της τριτογενούς παραγωγής είναι:
Το εμπόριο
Η αλιεία
Οι μεταφορές
Η αμπελουργία
Ο τουρισμός
Η ιατρική περίθαλψη
Η εκπαίδευση
Οι οικοδομές
Οι τηλεπικοινωνίες
Οι τράπεζες

8. Να υπογραμμίσετε το σωστό:

Όταν αναπτύσσεται η οικονομία μιας χώρας, παρατηρείται μετατόπιση εργατικού δυναμικού:

- α) Από τον τριτογενή και τον δευτερογενή τομέα προς τον πρωτογενή
- β) Από τον τριτογενή τομέα προς τον δευτερογενή και τον πρωτογενή
- γ) Από τον πρωτογενή τομέα προς τον δευτερογενή και τον τριτογενή
- δ) Από τον δευτερογενή τομέα προς τον πρωτογενή και τον τριτογενή.

9. Να γράψετε δύο αιτίες της μετακίνησης εργατικού δυναμικού από τον πρωτογενή προς τον δευτερογενή και τον τριτογενή τομέα:

α)
.....
.....
.....

β)
.....
.....
.....

10. Ποιος είναι ο πιο σημαντικός τομέας παραγωγής στην Ελλάδα; Να αναφέρετε τους πιθανούς λόγους.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου θα πρέπει να είστε σε θέση:

- ❖ Να διακρίνετε και να κατανοείτε τους συντελεστές παραγωγής
- ❖ Να γνωρίζετε την έννοια της Εργασίας
- ❖ Να διακρίνετε την εργασία σε πνευματική, σωματική, ειδικευμένη και ανειδίκευτη
- ❖ Να γνωρίζετε την έννοια της παραγωγικότητας της εργασίας
- ❖ Να υπολογίζετε την παραγωγικότητα της εργασίας
- ❖ Να γνωρίζετε και να εξηγείτε τα κυριότερα μέτρα που συντελούν στην επίτευξη της αύξησης της παραγωγικότητας
- ❖ Να εξηγείτε τα οφέλη από την αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας
- ❖ Να ορίζετε την έννοια των Φυσικών Πόρων
- ❖ Να αναφέρετε τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον
- ❖ Να ορίζετε την έννοια του συντελεστή «Κεφάλαιο»

- ❖ Να γνωρίζετε τι περιλαμβάνει ο συντελεστής Κεφάλαιο και να κατανοείτε τη σημασία του
- ❖ Να αντιλαμβάνεστε και να εξηγείτε γιατί το χρηματικό κεφάλαιο δεν αποτελεί συντελεστή παραγωγής
- ❖ Να εξηγείτε την έννοια του συντελεστή της Επιχειρηματικότητας
- ❖ Να κατανοείτε τον διπλό ρόλο του επιχειρηματία
- ❖ Να γνωρίζετε την οικονομική ορολογία και την έννοια των αμοιβών των τεσσάρων συντελεστών παραγωγής.

FACTORS OF PRODUCTION

Land

Labor

Capital

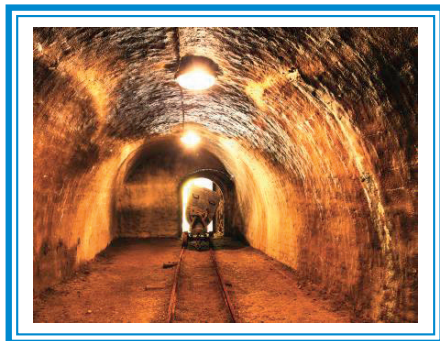

Enterprise

Ανθρώπινο Κεφάλαιο (Human Capital)

Φυσικοί Πόροι (Natural Resources)

Κεφάλαιο (Capital)

3.1 ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ (FACTORS OF PRODUCTION)

Για την παραγωγή των αγαθών και υπηρεσιών ο άνθρωπος χρησιμοποιεί υλικά που παίρνει από τη φύση ή χρησιμοποιεί τη φύση ως μέσο για την παραγωγή τους. Χρησιμοποιεί ακόμα διάφορα εργαλεία, μηχανήματα και άλλα τεχνικά μέσα που έχει δημιουργήσει ο ίδιος.

Παραγωγικοί Συντελεστές ή συντελεστές παραγωγής είναι όλοι οι πόροι (φυσικοί, ανθρώπινοι και παραχθέντες) που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος και τους συνδυάζει, ώστε να παράγει αγαθά και υπηρεσίες.

Στη σύγχρονη οικονομία οι κατηγορίες των παραγωγικών συντελεστών είναι:

- **Ανθρώπινο Κεφάλαιο (Human Capital)**
- **Φυσικοί Πόροι (Natural Resources)**
- **Κεφάλαιο (Capital)**

Το ανθρώπινο κεφάλαιο περιλαμβάνει όλες τις μορφές εργασίας, από ανειδίκευτους εργάτες μέχρι επιστήμονες. Στο ανθρώπινο κεφάλαιο περιλαμβάνεται επίσης και η επιχειρηματικότητα.

Οι φυσικοί πόροι είναι όλα τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος που συντελούν στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών.

Το κεφάλαιο περιλαμβάνει όλους τους παραχθέντες πόρους που θα χρησιμοποιηθούν για την παραγωγή άλλων αγαθών. Στην περίπτωση αυτή περιλαμβάνεται και η τεχνολογία.

Σύμφωνα όμως με τον κλασικό διαχωρισμό, οι συντελεστές παραγωγής ομαδοποιούνται σε τέσσερις κατηγορίες:

- Εργασία
- Φυσικοί Πόροι
- Κεφάλαιο
- Επιχειρηματικότητα

Συντελεστές παραγωγής

είναι όλοι οι πόροι (φυσικοί, ανθρώπινοι και παραχθέντες) που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών.

3.2 ΕΡΓΑΣΙΑ (LABOUR)

Εργασία είναι η σωματική και πνευματική προσπάθεια που κάνει ο άνθρωπος για την παραγωγή υλικών αγαθών ή για την παροχή υπηρεσιών.

Εργασία είναι η σωματική και πνευματική προσπάθεια που κάνει ο άνθρωπος για την παραγωγή υλικών αγαθών ή για την παροχή υπηρεσιών.

Οποιαδήποτε προσπάθεια που δεν αποβλέπει στην παραγωγή αγαθών ή υπηρεσιών, αλλά γίνεται για σκοπούς ψυχαγωγίας, για παράδειγμα, ορειβασία, κολύμπι, ερασιτεχνικό ποδόσφαιρο κ.ά., δεν θεωρείται εργασία.

Σε κάθε εργασία συνυπάρχουν η σωματική και η πνευματική προσπάθεια. Όταν υπερέχει το στοιχείο της πνευματικής προσπάθειας, όπως στην εργασία του γιατρού, του αρχιτέκτονα, του δασκάλου κ.λπ., η εργασία χαρακτηρίζεται ως πνευματική.

Αντίθετα, αν υπερέχει το στοιχείο της σωματικής προσπάθειας, όπως στην περίπτωση του γεωργού, του ξυλουργού, του αχθοφόρου κ.λπ., η εργασία χαρακτηρίζεται σωματική ή χειρωνακτική.

Ανάλογα με τα προσόντα και τις εμπειρίες που απαιτούνται για την άσκηση κάποιου επαγγέλματος και τον χρόνο που απαιτείται για την απόκτησή τους, η εργασία διακρίνεται σε ειδικευμένη και ανειδίκευτη.

Ειδικευμένη είναι η εργασία που η άσκησή της απαιτεί ειδικές γνώσεις και ικανότητες, η απόκτηση των οποίων προϋποθέτει μακρόχρονη εκπαίδευση. Για παράδειγμα γιατρός, αρχιτέκτονας, δικηγόρος, μηχανολόγος κ.λπ.

Ειδικευμένη Εργασία

είναι η εργασία που η άσκησή της απαιτεί ειδικές γνώσεις και ικανότητες.

Ανειδίκευτη είναι η εργασία που δεν απαιτεί ειδικές γνώσεις και ιδιαίτερες ικανότητες, όπως ο νυχτοφύλακας, ο οδοκαθαριστής, ο αχθοφόρος, ο κλητήρας κ.λπ.

Ανειδίκευτη Εργασία είναι η εργασία που δεν απαιτεί ειδικές γνώσεις και ικανότητες.

3.2.1 ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ (PRODUCTIVITY)

Παραγωγικότητα της εργασίας είναι η ποσότητα του προϊόντος που αναλογεί κατά μέσο όρο σε κάθε εργάτη ή η μέση απόδοση ανά ώρα εργασίας.

Παραγωγικότητα της Εργασίας είναι η ποσότητα του προϊόντος που αναλογεί κατά μέσο όρο σε κάθε εργάτη, ή η μέση απόδοση ανά ώρα εργασίας.

Η μέτρηση της παραγωγικότητας γίνεται με τους πιο κάτω αριθμοδείκτες:

$$\text{Παραγωγικότητα Εργασίας} = \frac{\text{Ποσότητα προϊόντος}}{\text{Αριθμό εργατών}}$$

ή

$$\text{Παραγωγικότητα Εργασίας} = \frac{\text{Ποσότητα προϊόντος}}{\text{Ώρες εργασίας} \times \text{Αριθμό εργατών (ανθρωποώρες)}}$$

Αύξηση της παραγωγικότητας παρατηρείται, όταν:

- με τον ίδιο αριθμό εργατών ή εργάσιμων ωρών παράγεται μεγαλύτερη ποσότητα προϊόντος,

ή

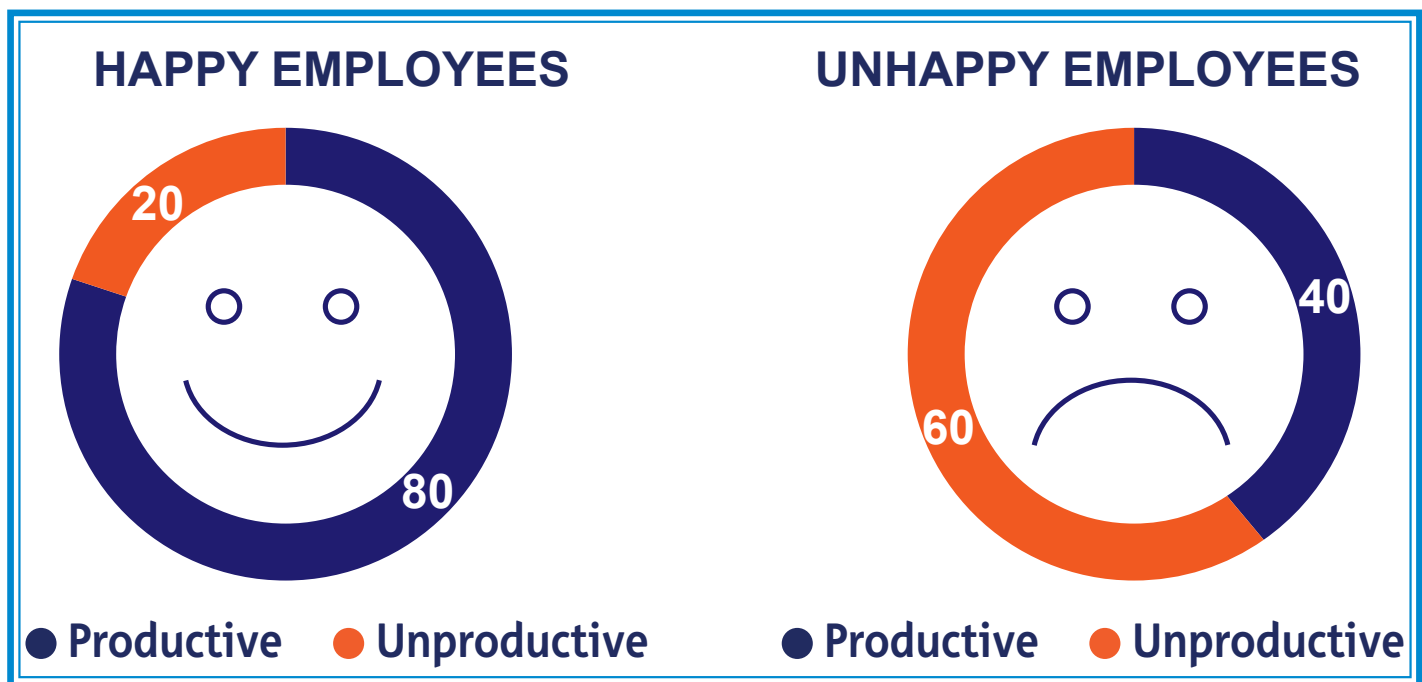
- παράγεται η ίδια ποσότητα προϊόντος με λιγότερους εργάτες ή με λιγότερες ώρες εργασίας.

Η αύξηση της παραγωγικότητας μειώνει το κόστος παραγωγής των επιχειρήσεων. Ως αποτέλεσμα παρατηρείται αύξηση στα κέρδη των επιχειρήσεων οι οποίες θα μπορούν να προσφέρουν πιο ψηλές αμοιβές στο προσωπικό τους. Επίσης, οι επιχειρήσεις θα μπορούν να προσφέρουν στην κοινωνία περισσότερα και ποιοτικότερα αγαθά αλλά και σε καλύτερες τιμές.

Τα κυριότερα μέτρα που συντελούν στην αύξηση της παραγωγικότητας είναι:

- α) Η καλύτερη οργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας, ώστε να αποφεύγεται η σπατάλη εργάσιμου χρόνου, και κυρίως ο σωστός καταμερισμός της εργασίας
- β) Η χρησιμοποίηση σύγχρονης τεχνολογίας

- γ) Η εκπαίδευση και η επιμόρφωση του προσωπικού
- δ) Η παροχή αποτελεσματικών κινήτρων στους εργαζομένους, με στόχο την ενίσχυση του ενδιαφέροντος και του ζήλου τους για ποσοτική και ποιοτική βελτίωση της απόδοσής τους. Για παράδειγμα, επιβράβευση των υπαλλήλων, είτε με χρηματικά ποσά, είτε με ταξίδια, με προαγωγές, ή με συμμετοχή στα κέρδη κ.λπ.
- ε) Η ανάπτυξη αρμονικών σχέσεων μεταξύ προσωπικού και προϊσταμένων
- ζ) Η φροντίδα για δημιουργία ευχάριστων, άνετων και υγιεινών συνθηκών εργασίας (καθαριότητα, κλιματισμός, ασφάλεια, φωτισμός κ.τ.λ.).

3.3 ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ (NATURAL RESOURCES)

Φυσικοί Πόροι είναι τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, τα οποία παρέχονται από τη φύση, όπως η γη, τα ποτάμια, τα αποθέματα ορυκτών κ.λπ.

Οι φυσικοί πόροι διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: Σε ανανεώσιμους και μη ανανεώσιμους. Το δάσος είναι ένα παράδειγμα ανανεώσιμου φυσικού πόρου. Όταν κόβεται ένα δέντρο, μπορεί να φυτευτεί άλλο στη θέση του.

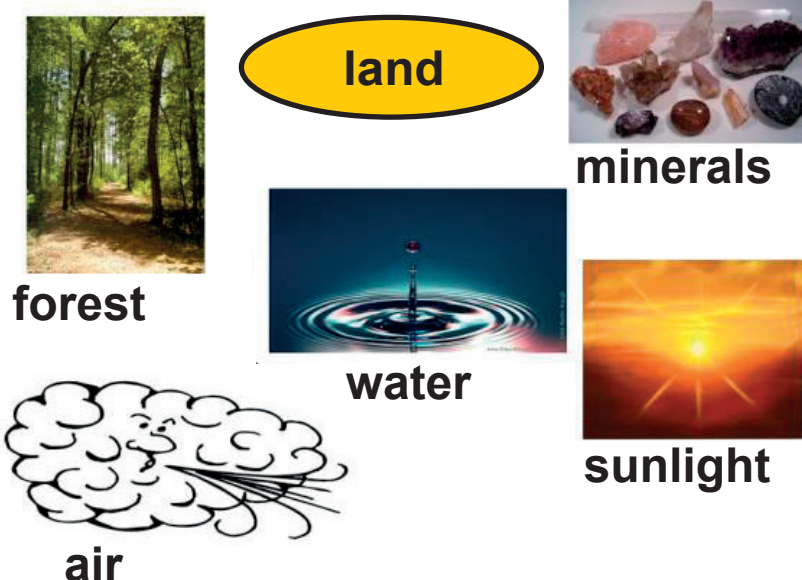
Το πετρέλαιο, που είναι ένας από τους μη ανανεώσιμους πόρους, παράγεται από τη φύση έπειτα από παρέλευση πολλών χιλιάδων χρόνων και υπάρχει σε περιορισμένη ποσότητα. Όταν εξαντληθεί θα περάσουν πολλές χιλιάδες χρόνια για να δημιουργηθεί ξανά.

Φυσικοί Πόροι

είναι τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, τα οποία παρέχονται από τη φύση.

Οι φυσικοί πόροι, σε μερικές οικονομίες είναι πολύ σημαντικός συντελεστής παραγωγής, ενώ σε κάποιες άλλες ένας άλλος συντελεστής πιθανόν να είναι σημαντικότερος. Για παράδειγμα, η οικονομία της Σαουδικής Αραβίας βασίζεται κυρίως στο πετρέλαιο, ενώ αντίθετα, η Ιαπωνία, επίσης μια από τις πλουσιότερες χώρες του κόσμου, διαθέτει ελάχιστους φυσικούς πόρους.

Factors of Production

3.3.1 ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το φυσικό περιβάλλον είναι ο χώρος μέσα στον οποίο ζει ο άνθρωπος. Είναι ακόμα η πηγή από την οποία προμηθεύεται τα υλικά που χρειάζεται. Χρησιμοποιώντας το φυσικό περιβάλλον ως συντελεστή παραγωγής, ο άνθρωπος παρεμβαίνει και επιδρά σε αυτό, τότε θετικά και τότε αρνητικά. Οι δενδροφυτεύσεις, η αποξήρανση ελών, η μετατροπή άγονης γης σε καλλιεργήσιμο έδαφος είναι μερικά παραδείγματα θετικής επίδρασης του ανθρώπου στο περιβάλλον. Αντίθετα, η ρύπανση του περιβάλλοντος, οι δασικές πυρκαγιές, τα καυσαέρια, θεωρούνται αρνητικές συνέπειες του ανθρώπου στο περιβάλλον και βλάπτουν τη βιοποικιλότητα.

Στα πρώτα χρόνια της βιομηχανικής επανάστασης ήταν αδύνατο να προβλεφθεί τι θα προκαλούσαν οι ενέργειες του ανθρώπου στο περιβάλλον. Όταν παρουσιάστηκαν

οι πρώτες αρνητικές συνέπειες, τα κράτη αναγκάστηκαν να θεσπίσουν νομοθεσίες για την προστασία του. Για παράδειγμα, τα εργοστάσια που χρησιμοποιούν χημικές ουσίες αναγκάζονται να τοποθετούν τα απόβλητα σε ειδικούς χώρους για να μην μολύνουν το περιβάλλον.

Στόχος του ανθρώπου θα πρέπει να είναι η μεγιστοποίηση της παραγωγής αλλά και η ελαχιστοποίηση της αρνητικής επίδρασης στο περιβάλλον.

3.4 ΚΕΦΑΛΑΙΟ (CAPITAL)

Κεφάλαιο είναι τα αγαθά που παράγει ο άνθρωπος και τα οποία χρησιμοποιεί για την παραγωγή άλλων αγαθών και παροχή υπηρεσιών.

Κεφάλαιο

είναι τα αγαθά που παράγει ο άνθρωπος και τα οποία χρησιμοποιεί για την παραγωγή άλλων αγαθών και παροχή υπηρεσιών.

Στον συντελεστή παραγωγής Κεφάλαιο, περιλαμβάνονται όλοι οι παραχθέντες πόροι (παραγωγικά αγαθά) όπως τα μηχανήματα, οι δρόμοι, τα εργοστάσια, τα σχολεία, τα γραφεία, τα κτίρια κ.ά.

Όταν ο άνθρωπος ποτίζει τα σιτηρά του από το ποτάμι, το ποτάμι αποτελεί μέρος του συντελεστή παραγωγής φυσικοί πόροι, γιατί ο άνθρωπος δεν κατασκεύασε το ποτάμι. Αν όμως ο άνθρωπος κατασκευάσει φράγμα

στο οποίο να συγκεντρώνεται το νερό και με αυτό να ποτίζει τα σιτηρά του, τότε το φράγμα είναι κεφαλαιουχικό (παραγωγικό) αγαθό, δηλαδή αποτελεί συντελεστή παραγωγής Κεφάλαιο. Οι όροι κεφαλαιουχικά και παραγωγικά αγαθά είναι ταυτόσημοι.

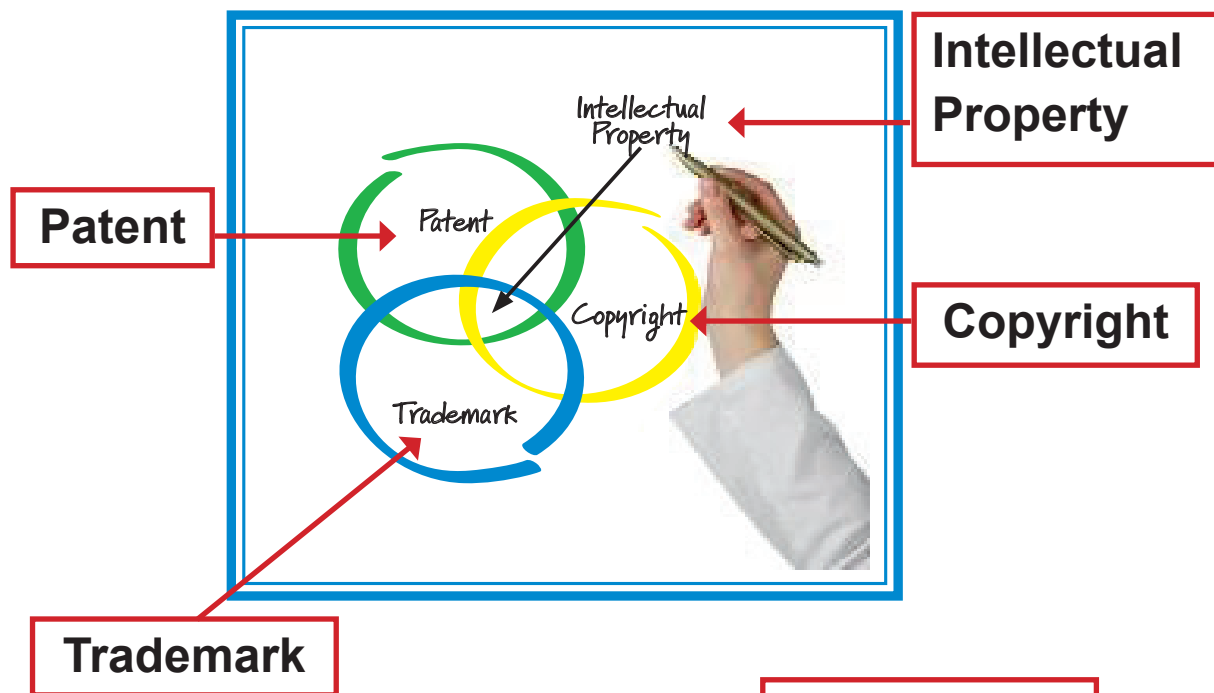
Ο άνθρωπος παράγει κεφάλαιο για να αυξήσει την παραγωγικότητά του. Για παράδειγμα, η θεριστική μηχανή μπορεί να θερίσει σε μικρό χρονικό διάστημα μια έκταση με σιτηρά για την οποία προηγουμένως χρειαζόνταν πολλοί εργάτες για αρκετές μέρες για να τη θερίσουν.

Το Κεφάλαιο, σαν συντελεστής παραγωγής, είναι σημαντικό για μια χώρα, γιατί αυξάνει την παραγωγικότητα, η οποία, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, επηρεάζει θετικά την οικονομία μιας χώρας.

Σημαντικό: το χρηματικό κεφάλαιο δεν είναι συντελεστής παραγωγής. Αποτελεί απλά το μέσο με το οποίο θα αποκτηθούν οι συντελεστές παραγωγής οι οποίοι θα συμβάλουν στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών.

Στο συντελεστή παραγωγής Κεφάλαιο, περιλαμβάνεται και η **τεχνολογία**, δηλαδή οι επιστημονικές γνώσεις, οι

έρευνες και οι εμπειρίες που εφαρμόζονται στην παραγωγή. Οι οικονομικά προηγμένες χώρες διαθέτουν τεχνογνωσία (know-how), δηλαδή, γνώση και ικανότητα χρήσης της τεχνολογίας. Αυτό δημιουργεί πλεονέκτημα, άρα και προβάδισμα στις χώρες αυτές, οι οποίες τη χρησιμοποιούν και τη διαθέτουν στις άλλες χώρες.

Patent
Intellectual
Rights
Product
Law
COPYRIGHT
Idea
Ownership
Protection
Global
Licensing
Copy

3.5 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ (ENTREPRENEURSHIP)

Επιχειρηματίας είναι το άτομο που οργανώνει τους συντελεστές παραγωγής για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, και αναλαμβάνει τους οικονομικούς κινδύνους που συνδέονται με τη λειτουργία της επιχείρησης.

Ο ρόλος του επιχειρηματία είναι διπλός:

- α) Αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να ιδρύσει μια επιχείρηση. Για τον σκοπό αυτό πρέπει να επιλέξει τον κατάλληλο χώρο, να βρει το κατάλληλο προσωπικό και να εξασφαλίσει την αναγκαία χρηματοδότηση. Με άλλα λόγια, να συγκεντρώσει τους συντελεστές της παραγωγής, να τους οργανώσει και να τους διευθύνει για την παραγωγή αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών.
- β) Αναλαμβάνει τον επιχειρηματικό κίνδυνο, δηλαδή είναι εκείνος που θα υποστεί τη ζημιά, αν για οποιονδήποτε λόγο, είτε από δική του υπαιτιότητα είτε από άλλη αιτία, η επιχείρησή του αποτύχει.

Επιχειρηματίας

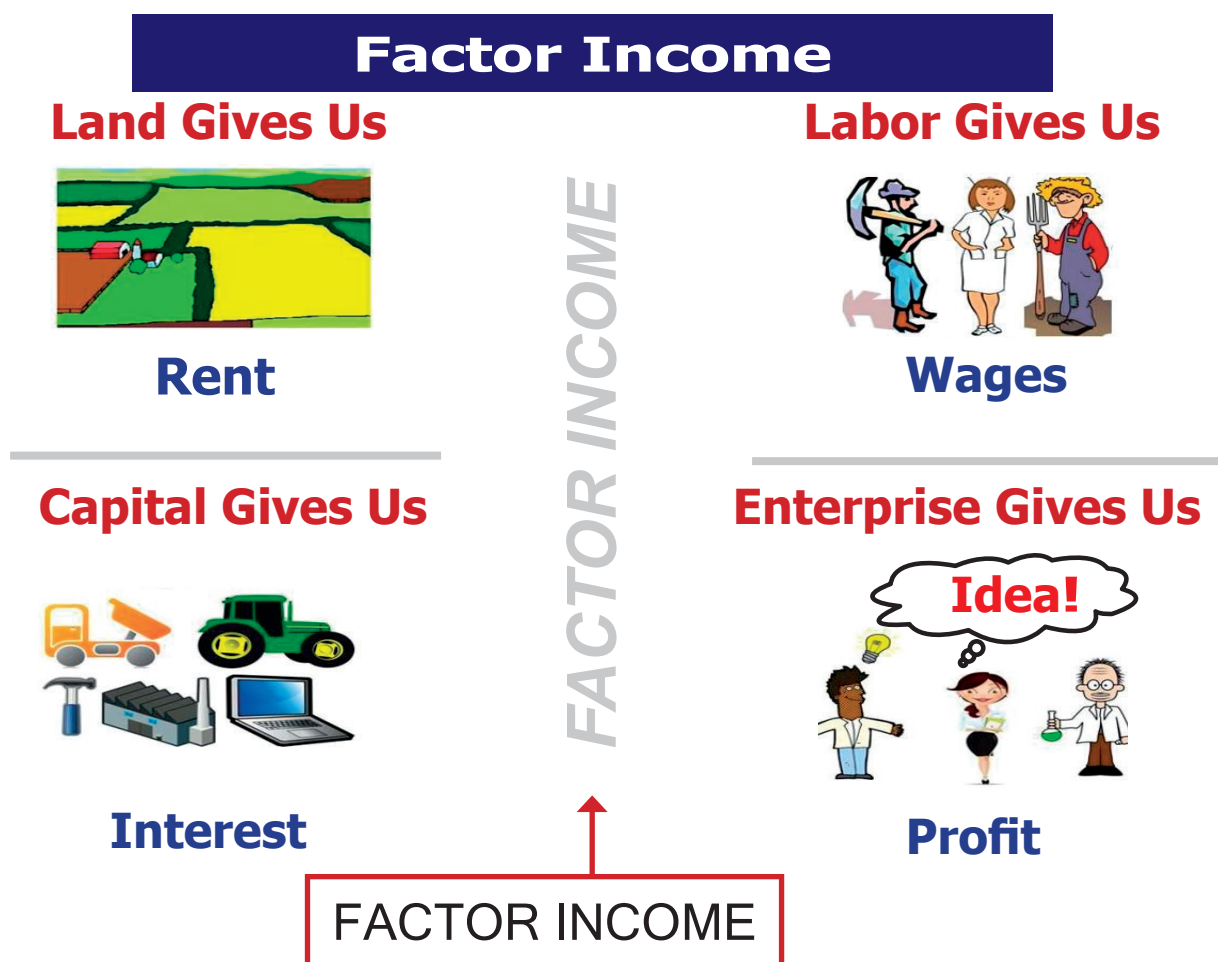
είναι το άτομο που οργανώνει τους συντελεστές παραγωγής για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών και αναλαμβάνει τους οικονομικούς κινδύνους που συνδέονται με τη λειτουργία της επιχείρησης.

3.6 ΑΜΟΙΒΕΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

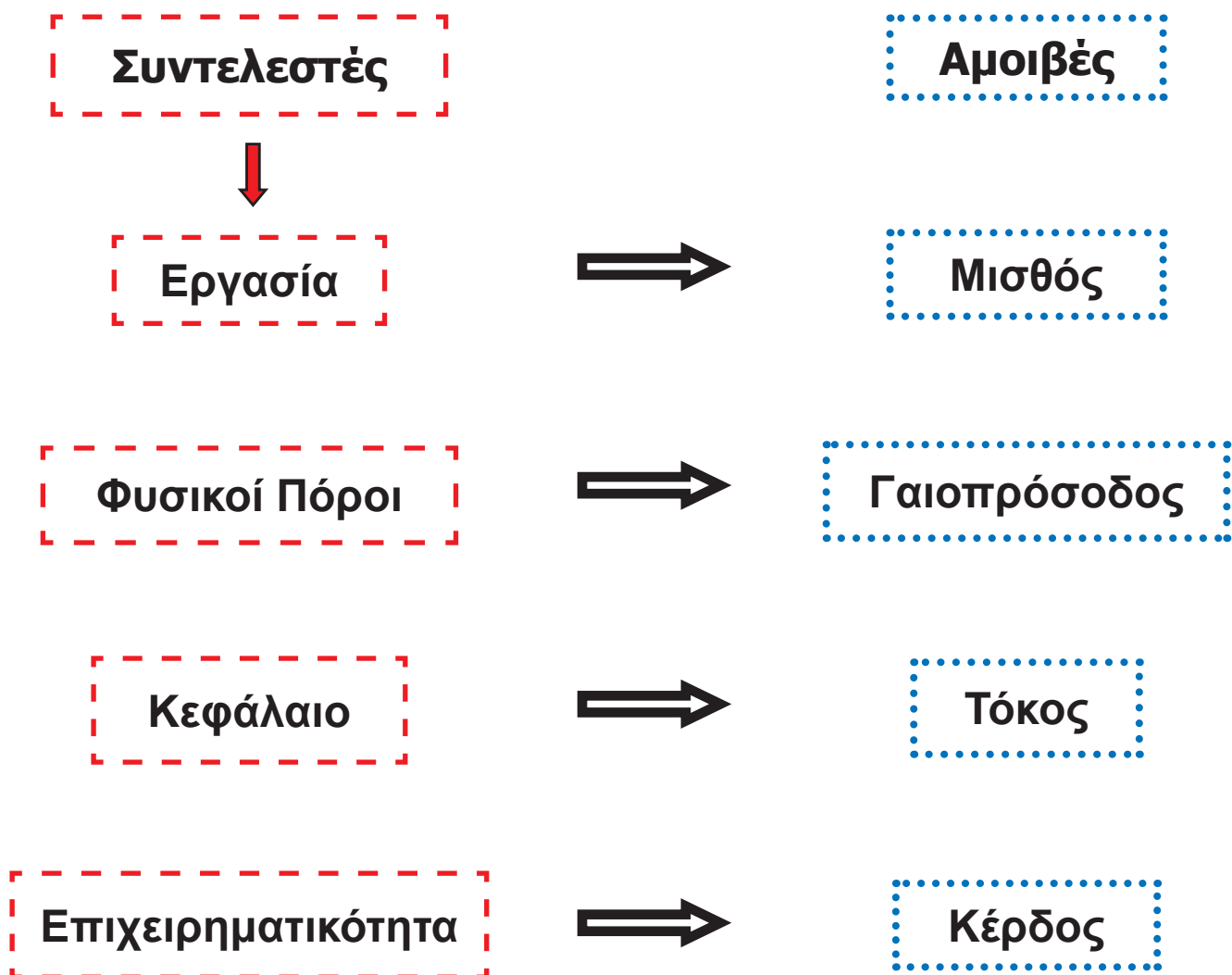
Στις προηγούμενες ενότητες είδαμε ότι για την παραγωγή των αγαθών και υπηρεσιών που χρειάζεται ο άνθρωπος για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του, χρησιμοποιούνται οι συντελεστές της παραγωγής, Εργασία, Φυσικοί Πόροι, Κεφάλαιο και Επιχειρηματικότητα.

Οι ιδιοκτήτες των συντελεστών αυτών δέχονται να τους διαθέσουν στην παραγωγική διαδικασία, νοουμένου ότι θα πάρουν κάποια ικανοποιητική αμοιβή.

Η αμοιβή που παίρνει ο κάτοχος κάθε συντελεστή είναι το μερίδιο που του αναλογεί από την αξία του προϊόντος που παράγεται.

Στην οικονομική ορολογία, οι αμοιβές των συντελεστών είναι οι εξής:

3.6.1 Μισθός

Μισθός είναι η αμοιβή που παίρνει κάθε άτομο που συμμετέχει με την εργασία του στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Στην πράξη, η αμοιβή μπορεί να πάρει διάφορες μορφές, για παράδειγμα, μισθός, ημερομίσθιο, προμήθεια κ.τ.λ.

Όταν κάποιος προσφέρει την εργασία του ως υπάλληλος ή εργάτης, παίρνει μισθό από τον εργοδότη του.

Όταν όμως εργάζεται σε δική του επιχείρηση, όπως ένας γεωργός, ένας βιοτέχνης, ένας γιατρός (αυτοεργοδοτούμενοι), δεν παίρνει μισθό με τη συνηθισμένη έννοια. Ένα μέρος από το συνολικό του εισόδημα θεωρείται ότι είναι ο μισθός του, η αμοιβή δηλαδή για την εργασία του.

Μισθός

είναι η αμοιβή της εργασίας.

3.6.2 Γαιοπρόσοδος

Γαιοπρόσοδος ονομάζεται η αμοιβή που παίρνει ο ιδιοκτήτης του εδάφους, όταν το διαθέτει για να χρησιμοποιηθεί στην παραγωγή. Όταν ο ιδιοκτήτης του εδάφους το παραχωρεί σε κάποιον άλλο, παίρνει ενοίκιο.

Όταν ο γεωργός καλλιεργεί το δικό του χωράφι, δεν παίρνει φυσικά ενοίκιο. Ένα μέρος από το συνολικό του εισόδημα θεωρείται ότι είναι η αμοιβή από τη χρησιμοποίηση.

Γαιοπρόσοδος

είναι η αμοιβή που παίρνει ο ιδιοκτήτης του εδάφους, όταν το διαθέτει για να χρησιμοποιηθεί στην παραγωγή.

3.6.3 Τόκος

Τόκος είναι η αμοιβή που παίρνει ο κάτοχος του κεφαλαίου, όταν το διαθέτει για να χρησιμοποιηθεί στην παραγωγή αγαθών. Στην πράξη, τόκος είναι η αμοιβή που παίρνει εκείνος που δανείζει κάποια χρήματα ή η αποζημίωση που πληρώνει όταν κάποιος δανείζεται χρήματα.

Για την απόκτηση όμως του συντελεστή παραγωγής Κεφάλαιο (πραγματικό κεφάλαιο) είναι απαραίτητο να διατεθεί ένα χρηματικό ποσό (χρηματικό κεφάλαιο), γι' αυτό στην οικονομική ορολογία ονομάζεται τόκος η αμοιβή του συντελεστή Κεφάλαιο.

Όταν κάποιος δανείζεται για την επιχείρησή του, πληρώνει τόκο. Στην περίπτωση αυτή ο τόκος είναι εμφανής. Όταν όμως χρησιμοποιεί δικά του κεφάλαια, παρόλο που δεν φαίνεται να παίρνει τόκο, εντούτοις, ένα μέρος από το εισόδημά του θεωρείται ως αμοιβή για το κεφάλαιο που έχει διαθέσει.

Τόκος

είναι η αμοιβή που παίρνει ο κάτοχος του κεφαλαίου, όταν το διαθέτει για να χρησιμοποιηθεί στην παραγωγή αγαθών.

3.6.4 Κέρδος

Κέρδος είναι η αμοιβή του επιχειρηματία, όχι για τη συνηθισμένη εργασία που μπορεί να προσφέρει στην επιχείρησή του, αλλά για την επιχειρηματική του ικανότητα, τις πρωτοβουλίες και τους κινδύνους που αναλαμβάνει. Το κέρδος είναι το κίνητρο που ωθεί τον επιχειρηματία στην ανάληψη επιχειρηματικής πρωτοβουλίας. Σε περίπτωση αποτυχίας θα επωμισθεί τη ζημιά.

Κέρδος

είναι η αμοιβή του επιχειρηματία για την επιχειρηματική του ικανότητα, τις πρωτοβουλίες και τους κινδύνους που αναλαμβάνει.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Να ορίσετε την έννοια «Συντελεστές Παραγωγής».

.....

.....

.....

.....

.....

2. Να δώσετε τον ορισμό της εργασίας.

.....

.....

.....

.....

.....

3. Να εξηγήσετε πότε η εργασία θεωρείται:

α) Σωματική ή πνευματική

β) Ειδικευμένη ή ανειδίκευτη

4. Να γράψετε 3 παραδείγματα για την κάθε περίπτωση:

Ειδικευμένη εργασία:

.....

Ανειδίκευτη εργασία:

.....

5. Να υπογραμμίσετε το σωστό:
Εργασία είναι:

α) κάθε προσπάθεια που κάνει ο άνθρωπος

β) κάθε παραγωγική προσπάθεια

γ) κάθε σωματική προσπάθεια.

6. Τι ονομάζεται «Παραγωγικότητα της εργασίας»;

.....

.....

.....

.....

.....

7. Με βάση τα πιο κάτω στοιχεία, να υπολογίσετε την παραγωγικότητα της εργασίας.

Μήνας	Αρ. Εργατών	Μονάδες Προϊόντος	Παραγωγικότητα
Ιανουάριος	50	600	
Φεβρουάριος	60	660	
Μάρτιος	40	520	
Απρίλιος	50	650	

8. Με βάση τα πιο κάτω στοιχεία να υπολογίσετε την παραγωγικότητα της εργασίας ανά ώρα.

	Αριθμός εργατών	Ώρες εργασίας	Μονάδες Προϊόντος	Παραγωγικότητα
Δευτέρα	20	10	500	
Τρίτη	15	8	400	
Τετάρτη	20	12	600	
Πέμπτη	18	10	650	
Παρασκευή	22	6	300	

9. Να γράψετε ΣΩΣΤΟ ή ΛΑΘΟΣ:

Η αύξηση της παραγωγικότητας μπορεί να επιτευχθεί:

- α) με την καλύτερη οργάνωση της παραγωγής
- β) με τη μείωση των ημερομισθίων
- γ) με τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας
- δ) με την αύξηση του προσωπικού
- ε) με την εκπαίδευση του προσωπικού
- ζ) με τη χρησιμοποίηση σύγχρονης τεχνολογίας
- η) με την απόλυση πλεονάζοντος προσωπικού

10. Τι περιλαμβάνει ο συντελεστής «Φυσικοί Πόροι»;

.....

.....

.....

.....

.....

11. Να γράψετε τέσσερις τρόπους βελτίωσης του φυσικού περιβάλλοντος.

.....

.....

.....

.....

12. Να γράψετε τέσσερις (4) λόγους με τους οποίους ο άνθρωπος προκαλεί καταστροφή στο φυσικό περιβάλλον.

.....

.....

.....

.....

13. Τι περιλαμβάνει ο συντελεστής Κεφάλαιο;

.....

.....

.....

.....

14. Να εξηγήσετε γιατί τα χρήματα δεν αποτελούν συντελεστή παραγωγής.

.....

.....

.....
.....

15. Ποιος είναι ο ρόλος του επιχειρηματία στην Παραγωγή;

.....
.....
.....
.....

16. Ποιος από τους πιο κάτω είναι επιχειρηματίας;

- α) Διευθυντής υποκαταστήματος τράπεζας**
- β) Πρόεδρος αθλητικού σωματείου**
- γ) Περιοδεύων πωλητής (πλασιέ)**
- δ) Ιδιοκτήτης υπεραγοράς (Σούπερ Μάρκετ)**
- ε) Διευθυντής Ημικρατικού Οργανισμού.**

17. Να κατατάξετε τα ακόλουθα σε 4 στήλες, ανάλογα με τον συντελεστή παραγωγής στον οποίο ανήκουν:

Χωράφια, εκσκαφέας, εφοπλιστής, γιατρός, οينوβιομήχανος, ηλεκτρογεννήτρια, οικόπεδα, λίμνες, θεριστική μηχανή, γεωργός, έμπορος, κτίστης, αλευρόμυλος, ποταμοί, ράπτης, επιπλοποιός, δάση, βροχόπτωση, πλοίαρχος, δεξαμενόπλοιο, εργολάβος, θάλασσα, ορυκτά,

μεταλλωρύχος, λεωφορείο, ιχθυοτροφείο,
υδατοδεξαμενή, λογιστής, ξενοδόχος, ιδιοκτήτης
υπεραγοράς (Σούπερ Μάρκετ), εφοπλιστής

Εργασία	Φυσικοί Πόροι	Κεφάλαιο	Επιχειρηματικότητα

18. Να συμπληρώσετε τα κενά:

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	ΑΜΟΙΒΕΣ
Εργασία	
Φυσικοί Πόροι	
Κεφάλαιο	
Επιχειρηματικότητα	

19. α) Να αναφέρετε τους συντελεστές παραγωγής που χρησιμοποιούνται στην εκπαίδευση.
- β) Να εξηγήσετε σε συντομία τρεις τρόπους με τους οποίους μπορεί να αυξηθεί η παραγωγικότητα στην εκπαίδευση.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

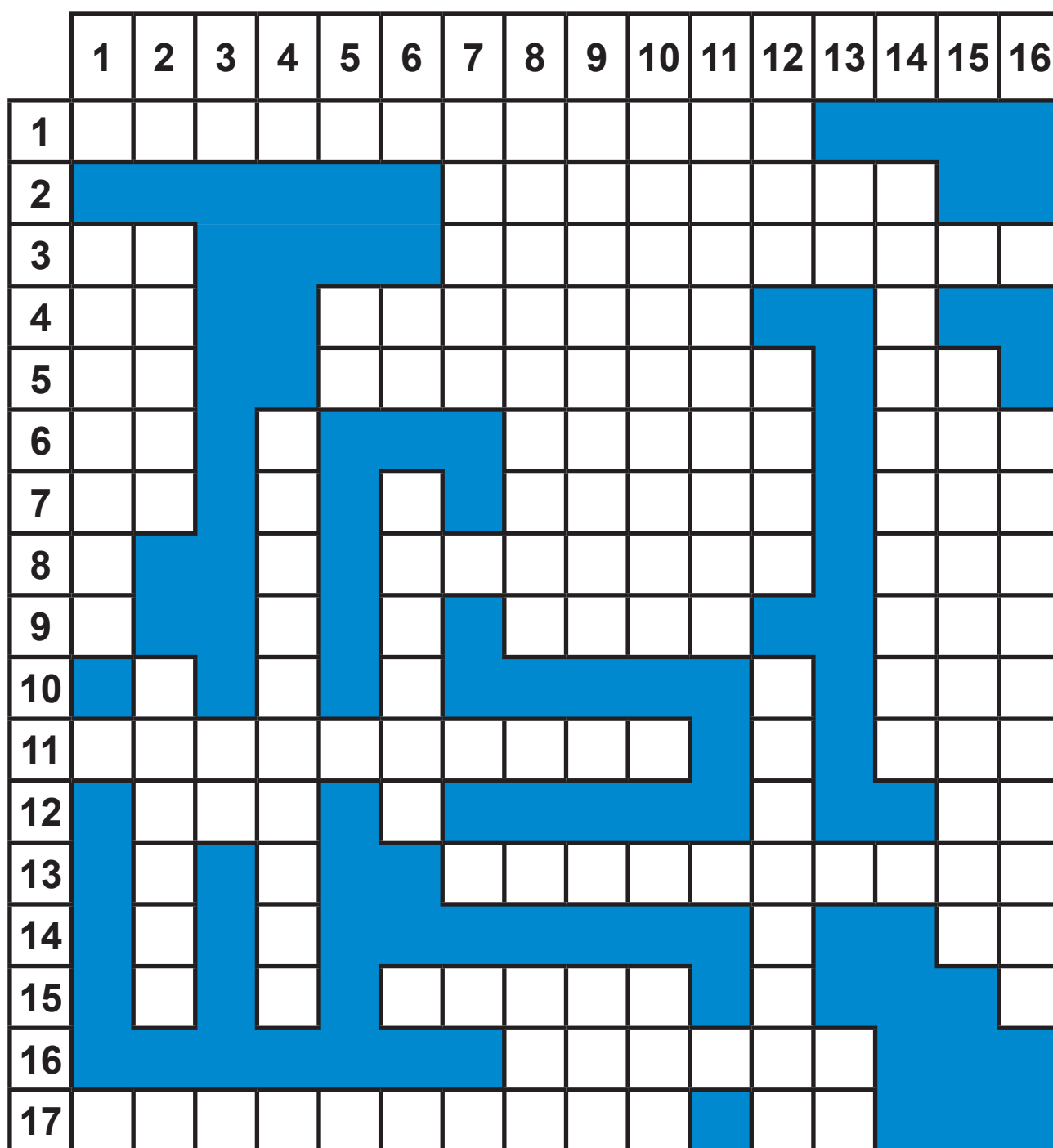
.....

.....

ΣΤΑΥΡΟΛΕΞΟ

Οριζόντια

1. Η εργασία του κτίστη (12)
2. Το νερό της πηγής είναι Αγαθό (8)
3. Είναι και αυτό βασικό πρόβλημα (10)

4. Είναι φυσικές (7)
5. Συντελεστής παραγωγής (8)
6. Η αμοιβή του κεφαλαίου (5)
7. Οι οικονομολόγοι προσπαθούν να πετύχουν το μέγιστο με την ελάχιστη (5)
8. Σωματική ή πνευματική προσπάθεια (7)
9. Είναι και αυτά αγαθά (4)
11. Το αντίθετο των ελεύθερων αγαθών (10)
13. Η εργασία του καθηγητή (10)
15. Κατηγορία αγαθών (5)
16. Δεν είναι ενδιάμεσα αγαθά (6)
17. Το αντίθετο των καταναλωτικών αγαθών (10)

Κάθετα

1. Οι ανάγκες επιβίωσης (7)
- 2α. Είναι και το ψωμί (5)
- 2β. Αμοιβή της εργασίας (6)
4. Κλάδος της δευτερογενούς παραγωγής (10)
6. Στόχος κάθε επιχειρηματία (6)
12. Η εργασία του οδοκαθαριστή (8)
14. Είναι και αυτή δραστηριότητα (10)
15. Χαρακτηρισμός πρωτογενούς παραγωγής (10)
16. Δημιουργείται από τον επιχειρηματία (10)

Land

Labour

Capital

Enterprise

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο	Τίτλος	Σελίδα
1	Το Οικονομικό Πρόβλημα	9
2	Παραγωγή	47
3	Συντελεστές Παραγωγής	67

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.